

DenkWijzer

*Thema: Christelijke politiek
in de 21e eeuw*

Toekomst van politieke partijen

Uitdaging voor de ChristenUnie

Lokale democratie en de burger

Dertig jaar euthanasiediscussie

1

JAARGANG 1

STUDIEBLAD VAN HET WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
EN DE BESTUURDERSVERENIGINGEN VAN DE CHRISTENUNIE

DenkWijzer

studieblad van de ChristenUnie
jaargang 1, nummer 1, maart 2001

DenkWijzer is een publicatie van het wetenschappelijk instituut (de mr. G. Groen van Prinsterer stichting) en de bestuurdersvereniging van de ChristenUnie.

DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het wetenschappelijk instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan overige geïnteresseerden.

U kunt abonnee worden van DenkWijzer voor 30 gulden per jaar (jongeren tot en met 25 jaar betalen slechts 20 gulden). Voor 25 gulden extra bent u echter al donateur van het wetenschappelijk instituut (55 gulden per jaar, jongeren 30 gulden). U krijgt daarvoor naast vijf nummers van DenkWijzer ook ongeveer vijf boekjes/boeken en informatie over congressen, activiteiten e.d..

DenkWijzer verschijnt in januari, maart, mei/juni, september en november
Deadline kopij volgende nummer: woensdag 18 april

Redactie:

Kars Veling (hoofdredacteur), Arie Slob, Tineke Huizinga, Roel Kuiper, Rienk Janssens, Marco Boers en Erik van Dijk (eindredacteur).

Vormgeving:

Douglas Design, www.douglasdesign.nl

Druk:

Drukkerij de Bunschoter b.v., Bunschoten
Tel.: 033-2997999, info@bunschoter.nl

Uitgave, redactie en administratie:

Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
Wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie
Postbus 439
3800 AK AMERSFOORT
Tel.: 033 46 135 46
Fax: 033 46 101 32
Email: denkwijzer@christenunie.nl

DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Wilt u voor afspraken over vorm en inhoud van te voren contact met ons opnemen?

Copyright ChristenUnie 2001

Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na schriftelijke toestemming van de redactie.

Oud en nieuw

Door Erik van Dijk, eindredacteur

Januari 2000: een nieuwe partijformatie ziet het levenslicht: de ChristenUnie. Januari 2001: een nieuwe lijsttrekker wordt gepresenteerd: Kars Veling, en met hem een hele nieuwe kandidatenlijst. Nieuwe mensen, ook op het partijbureau en bij het nieuwe wetenschappelijk instituut. Nieuwe mensen, nieuwe ideeën, nieuw enthousiasme, nieuw elan.

Najaar 2000: het nieuwe ledenblad van de ChristenUnie verschijnt: HandSchrift. Politiek magazine.

Voorjaar 2001: een gloednieuw studieblad rolt van de persen: DenkWijzer. Studieblad van de ChristenUnie.

DenkWijzer is er voor alle donateurs van het wetenschappelijk instituut en alle bestuurders van de ChristenUnie, en verder voor iedereen die mee wil denken over christelijke politiek in onze postmoderne, multiculturele, dynamische samenleving. Kortom, een blad voor iedereen die een spade dieper wil gaan en wijzer wil worden in zijn of haar denken over politiek en samenleving.

Nieuwe namen, nieuwe bladen, nieuwe politieke documenten enzovoort enzovoort. Nieuw, nieuw, nieuw. De indruk is dan al gauw gewekt dat al het oude heeft afgedaan, is afgeschreven, is vergeten. Niets is minder waar! Wat een rijke traditie ligt er om op voort te bouwen. Ruim 25 jaar RPF en meer dan 50 jaar GPV gingen ons voor. RPF en GPV bouwden op hun beurt voort op het 'oude' gedachtegoed van mensen als mr. G. Groen van Prinsterer (1801-1876). Daarachter doemen oude, vertrouwde namen op als Calvijn, Luther en Augustinus. Maar de echte basis, het echt fundament ligt in het aloude Woord van God en in Jezus Christus, het vleesgeworden Woord. Op dat hechte fundament wil ook dit studieblad staan. Een wijs man bouwt zijn huis immers op de Rots. In DenkWijzer willen we dit op allerlei manieren tot uiting brengen en niet alleen in de bijbelstudie-rubriek WoordWijzer.

Wij horen heel graag uw mening over vorm en inhoud van dit nieuwe studieblad.

Reacties op artikelen, columns of andere onderdelen van dit blad, maar ook ideeën voor onderwerpen, boekbesprekingen en stellingen zijn van harte welkom!

Het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie heet de Mr. G. Groen van Prinsterer stichting en dat is niet voor niets. Wij willen hiermee aangeven dat wij in een traditie willen staan van degelijke denkers, kundige staatsmannen en radicale Evangeliebelijders. Zoals u hierboven aan de jaartallen achter zijn naam kunt zien, zal in 2001 Groen van Prinsterers 200ste geboortedag en 125ste sterfdag een feit zijn. In een later nummer van DenkWijzer hopen we hier aandacht aan te besteden.

Het thema van dit nummer is "Christelijke politiek in de 21ste eeuw". Voor velen - helaas ook christenen - is 'christelijke politiek' een contradictio in terminis en voor de geseculariseerde burger is 'christelijke politiek in de 21ste eeuw' niet minder dan een anachronisme. Christelijke politiek is voor hen uit de tijd en ouderwets. De formatie van de ChristenUnie is daarom boven alles een proclamatie, een statement dat oud en nieuw heel goed samen kunnen gaan, zelfs niet zonder elkaar kunnen. Een vernieuwingsimpuls voor de lokale en landelijke politiek is nodig, zeker, maar wel op basis van aloude christelijke principes, want dat zijn principes die de tand des tijds ruimschoots hebben doorstaan en nog steeds actueel en heilzaam zijn voor de samenleving.

Zo blijkt oud opeens toch ook niet zó oud te zijn en nieuw ook weer niet zó nieuw.

Veel studiegenoegeen toegewenst.

Christelijke politiek anno 2001

“Politieke partijen zijn ten dode opgeschreven, omdat ze sterk verbonden zijn met het industriële tijdperk. Dat tijdperk gaat voorbij en daarmee vele van de instituties die erbij horen. Politiek en bestuur in de zin van een publiek domein verdwijnen niet, maar krijgen een heel andere gedaante. Meer horizontaal, meer als een netwerk, veel vaker virtueel. Partijen in de huidige vorm zijn sterk hiërarchisch, piramidaal, gericht op uniformiteit en op de formulering van EEN groot verhaal.”

P. Frissen in het internet-discussieforum van het Forum voor Democratische Ontwikkeling

<http://www.forumdemocratie.nl>

Het bovenstaande citaat van Paul Frissen, auteur van *De lege staat* vertegenwoordigt een van de courante stromingen in het denken over politiek, staat en politieke partijen. De laatste jaren is er veel discussie over het functieverlies van de politiek en politieke partijen en over de - al dan niet vermeende - kloof tussen de politiek en de burgers. Recente berichten over het voortdurende ledenverlies van - vooral de grote - politieke partijen dragen bij aan de discussie en aan de onrust, vooral binnen de politiek. Buiten de politiek lijkt men zich niet zoveel zorgen te maken en misschien is dat nu juist weer een extra reden tot zorg. Of maakt de politiek zich druk om niets?

Temidden van dit alles komt de ChristenUnie als nieuwe formatie met nieuw elan ten tonele. De vraag rijst alleen wel wat hedentendage, in de 21ste eeuw nog de functie is van een politieke partij in het algemeen en van een christelijke politieke partij in het bijzonder. Wat kan christelijke politiek betekenen in een post-moderne, dynamische en multiculturele samenleving als de onze?

Het wetsvoorstel over euthanasie dat onlangs door de Tweede Kamer werd aangenomen en binnenkort in de Eerste Kamer zal worden behandeld, is een goed voorbeeld. Alom was er waardering voor de bijdrage van ChristenUnie-Kamerlid André Rouvoet in dat debat, maar werd er wel geluisterd naar onze constructieve en principiële inbreng? Zowel bij de besluitvorming rond euthanasie als rond het homohuwelijk stonden geloof en ongeloof lijnrecht tegenover elkaar. Zou een partij als de ChristenUnie naast haar bijdragen in de volksvertegenwoordigingen niet ook meer een beweging moeten zijn die christenen politiek bewust maakt en rond bepaalde issues mobiliseert?

In deze eerste DenkWijzer wordt in een tweegesprek met voormalig GPV-Tweede Kamerlid Schutte en hoogleraar bestuurskunde en tevens PvdA-Eerste Kamerlid Witteveen de toekomst van de politieke partijen geanalyseerd. Wat is anno 2001 hun positie en in welke richting zouden zij zich moeten ontwikkelen?

In een daaropvolgend artikel verkent ChristenUnie-Eerste Kamerlid en beoogd lijsttrekker Kars Veling het profiel van de ChristenUnie. Wat is de rol van de politiek in het algemeen en van een christelijke politieke partij in het bijzonder? Wat zijn de belangrijkste thema's en uitdagingen?

De ChristenUnie streeft naar een goede maatschappelijke inbedding. Maar wat houdt dat in? In de rubriek InterActief geven diverse personen en organisaties hun mening. Wat verwachten zij van de ChristenUnie? Hoe zien zij de ChristenUnie?

Uiteraard slaat het thema van dit studieblad niet alleen op de landelijke politiek, maar ook op de lokale politiek. 'Goed bestuur, dicht bij de burger' is een van de speerpunten van de ChristenUnie. Dit betekent onder meer dat het bestuur dicht bij de eigen leefomgeving staat. Hoe is het gesteld met relatie tussen de burger en de lokale politiek? Welke visie heeft de ChristenUnie hierop? Arie Slob geeft een analyse van de bestuurlijke praktijk op lokaal niveau, de kabinetsplannen voor dualisering van het gemeentebestuur en de positie van de burger daarin.

Roel Kuiper laat tot slot zien hoe de christelijke politiek en haar achterban zich in de afgelopen dertig jaar hebben opgesteld in de euthanasiediscussie. Misschien wel het meest duidelijke voorbeeld van christelijke politiek in de afgelopen tijd.

Interview met Gert Schutte en Willem Witteveen over de toekomst van de politieke partij

p. 4

Studie van Kars Veling over de uitdaging voor de ChristenUnie

p. 8

Meningen van verschillende personen en organisaties over de taak en plaats van de ChristenUnie in de samenleving

p. 12

Studie lokale politiek van Arie Slob over dualisering en de burger

p. 18

Studie van Roel Kuiper over 30 jaar euthanasiediscussie

p. 24

Politieke partijen en de breedte van de samenleving

Door Rienk Janssens, adjunct-directeur van het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie

De laatste jaren wordt er in politieke en wetenschappelijke kringen een stevige discussie gevoerd over het functieverlies van de politiek en de politieke partijen. Waar ligt de kern van het probleem en welke oplossingsrichtingen zijn er? Is er nog toekomst voor de politiek in het zogeheten 'postideologische tijdperk?' Een tweegesprek met het voormalig GPV-Tweede-Kamerlid G.J. Schutte en prof.dr. W.J. Witteveen, Eerste-Kamerlid voor de PvdA en hoogleraar bestuurskunde aan de Katholieke Universiteit Brabant.

U bent beide actief binnen een politieke partij. Is het functieverlies van de politiek voor u een herkenbaar probleem?

Witteveen: Zeer herkenbaar. Kijk alleen al naar het dalend ledental en de dalende opkomst bij verkiezingen. Wanneer - zoals bij de laatste Europese verkiezingen - de meerderheid van de kiezers niet meer opkomt, ontstaat er een legitimiteitsprobleem. Zo wordt het voor de politiek steeds moeilijker een goede integrale afweging te maken van de verschillende deelbelangen. Daarvoor is draagvlak nodig, en dat verdwijnt.

Schutte: Het grootste probleem is dat de besluitvorming in het parlement

Is het probleem ook niet dat de oude politieke stromingen nauwelijks meer aanwezig zijn?

Schutte: Ideologische tegenstellingen vervagen inderdaad. Er is een groot midden met daarbinnen wat accentverschillen. Mensen herkennen zich niet meer in een stroming die ergens voor staat. Dit vermindert de betrokkenheid en de participatie. Ik ervaar dit als een verlies, omdat het functioneren van democratie sterk afhankelijk is van het draagvlak in de samenleving. De overheid krijgt steeds meer de vrije ruimte, zonder dat er verantwoording naar de samenleving plaatsvindt. Daar komt bij dat het doorsnee Kamerlid geen doorsnee Nederlander is. De meeste Kamerleden hebben een ambtelijke achtergrond en zijn wetenschappelijk opgeleid. Dat is niet de Nederlandse samenleving. Het zou winst zijn wanneer de breedte van de samenleving terugkeert in de volksvertegenwoordiging.

Witteveen: Behalve vervagende ideologieën speelt de zogenaamde 'verplaatsing van de politiek' een rol. De politieke sturing vanuit Den Haag neemt af. Veel beslissingen komen tot stand in Europa of binnen de verschillende beroepsgroepen. Dit houdt verband met de verplaatsing van deskundigheid. Een politieke partij

komt tegenwoordig pas in actie, nadat een regeringsvoorstel gedegen door ambtenaren is voorbereid. De Tweede Kamer neemt nauwelijks eigen standpunten meer in. Ze reageert slechts op regeringsvoorstellen. Dat staat haaks op het oude idee van een volksvertegenwoordiging die iets in de samenleving wil uitdragen.

Sommigen zien in de toekomst juist een meer besturende rol voor de Tweede Kamer weggelegd. Hoe ziet u dat?

Schutte: Ik hecht eraan onderscheid te bewaren tussen de verantwoordelijkheden van het kabinet en die van de Kamer. Het is niet de eerste taak van de Kamer om kant en klare oplossingen aan te dragen voor allerlei maatschappelijke problemen. Dat is primair de verantwoordelijkheid van de regering. Momenteel liggen we als Kamercommissie met het Kabinet in de clinch vanwege een voorgenomen nogal technische wijziging van het kiesstelsel. Tot onze ergernis beperkt het kabinet zich tot een aantal inventariserende noties en laat het de keuze aan de Kamer om de oplossingsrichting te bepalen. Daarmee ontloopt het echter zijn verantwoordelijkheid. Vanuit de christelijke politiek is altijd gepleit voor een heldere taakverdeling tussen rege-

Het zou winst zijn wanneer de breedte van de samenleving terugkeert in de volksvertegenwoordiging.

niet meer het sluitstuk is van een discussie binnen de politieke partijen. De input van onderop neemt af, waardoor een Kamerlid minder herkenbaar is als volksvertegenwoordiger. De kernvraag is hoe je de functie van volksvertegenwoordiger weer gerevitaliseerd krijgt.

ring en parlement. De ambtsopvatting van de overheid vormt een innerlijke motivering om niet te gemakkelijk toe te geven aan de verwaarlozing van de zelfstandige taak van de regering. De Kamer zou bovendien, ondanks de beschikbare hulpmiddelen, in kennis altijd de mindere zijn van het kabinet. Daar moet je dan ook niet mee willen wedijveren.

Witteveen: Persoonlijk denk ik dat de Kamer wel eens te veel aan de leiband van de regering loopt. In een zaak als het kiesstelsel zou de Kamer toch geen afwachtend standpunt moeten innemen. Wanneer de regering al een keuze gemaakt heeft, is de kans groot dat de coalitiefracties hun standpunt al hebben bepaald. Veel beter is het wanneer de Kamer de uitdaging aangaat en haar eigen visie presenteert. Ik denk dat mensen als Thorbecke, Groen van Prinsterer en Abraham Kuiper ook in de eerste plaats hun eigen opvattingen presenteerden.

In de discussie over het functieverlies van de politiek komen twee oplossingsrichtingen telkens terug. De eerste meent dat de terugtrekkende overheid onvermijdbaar is. De tweede stelt dat de overheid haar overkoepelende functie moet behouden. Zeg maar

P.H.A. Frissen tegenover Bram Peper. Herkent u zich in een van de twee?

Witteveen: De oplossingsrichting van Frissen komt uit de bestuurswereld en ligt in de sfeer van het procesbeheer. Frissen ziet echter over het hoofd dat politiek om inhoudelijke keuzes vraagt, die te maken hebben met achterliggende normen en waarden. Voor mij heeft de term 'algemeen belang' daarom nog steeds waarde. Via de dialoog over het algemeen belang kom je vanzelf uit bij de inhoud en niet bij het procesbeheer.

Schutte: Politiek als procesmanagement is de dood van de politiek. Jammer dat Peper in dit opzicht niet de kans heeft gekregen zijn ideeën verder uit te werken. Persoonlijk spreek ik in plaats van over het 'algemeen belang' liever over de 'publieke zaak'. Dat geeft het onderscheid tussen publiek en privaat beter weer, een onderscheid dat er altijd zal blijven. In een dichtbevolkt land als Nederland is het essentieel om aan de hand van duidelijke toetsingscriteria op te komen voor het publiek belang. De overheid kan bij zaken van publieke betekenis zich niet beperken tot het stellen van een aantal randvoorwaarden.

Is het vechten tegen de bierkaai of is het ook mogelijk om de overheid die integrerende functie te laten behouden?

Schutte: Het is zeker geen vechten tegen de bierkaai. We hebben een periode achter ons, waarin groot vertrouwen was in de werking van de markt. Momenteel ontstaat een tegenbeweging, omdat men inziet wat de verwaarlozing van het publieke belang teweegbrengt. Een goed voorbeeld daarvan is de privatisering van de spoorwegen, dat inmiddels tot diverse problemen heeft geleid.

Politiek gaat vaak niet over aangename dingen, maar over wat je moet doen of wat rechtvaardig is. Politiek kan soms hard zijn.

Hoe zouden politieke partijen die tegenbeweging kunnen stimuleren? Door, zoals sommigen zeggen, de inhoud weer meer centraal te stellen en achterliggende normen en waarden duidelijker in te brengen?

Witteveen: Dat is inderdaad een aantrekkelijk advies. Achterliggende normen en waarden zijn niet alleen

nodig in beginselprogramma's en op studiedagen, maar ook in het politieke debat. De privatisering van het openbaar vervoer heeft direct te maken met bepaalde normatieve keuzes. Persoonlijk zie ik de toekomst van de politiek niet zo somber in. Het besef dringt door dat de markt niet alles oplost en dat de overheid bepaalde kerntaken moet behouden.

De multiculturele samenleving is bij uitstek het terrein voor de zoektocht naar een gezamenlijke publieke moraal.

Frissen wil toe naar een 'politiek van het aangename', naar een esthetische visie op politiek. Dat wil zeggen: geweld vermijden en zo aangenaam mogelijk met elkaar omgaan. Maar politiek gaat vaak niet over aangename dingen, maar over wat je moet doen of wat rechtvaardig is. Politiek kan soms hard zijn.

Kunt u vanuit uw ervaringen in de Eerste en Tweede Kamer concretiseren dat er weer ruimte is voor achterliggende normen en waarden?

Schutte. Laat ik beginnen met een negatief voorbeeld, want we zijn er natuurlijk nog niet. Vanuit de christelijke politiek is recent gepleit voor de noodzaak van een gezamenlijke publieke moraal. Het zou goed zijn om vanuit verschillende politieke

overtuigingen elementen te benoemen die essentieel zijn voor het goed functioneren van de publieke samenleving. Het probleem is dat we dit streven naar een publieke moraal moeten inbrengen in een samenleving die zich kenmerkt door eigenbelang en een hang naar vrijheid. Soms lijkt het wel of we daardoor volledig geïsoleerd komen te staan van de rest van de wereld. Bij de recente discussie over het homohuwelijk was het bijvoorbeeld frappant dat niemand zich er druk over maakte dat het Nederlandse standpunt afwijkt van opvattingen elders. Bij het drugsbeleid zie je hetzelfde. We hebben nog een lange weg te gaan, voordat we kunnen komen tot een minimale gezamenlijke publieke moraal.

Wat zou een dergelijke publieke moraal moeten inhouden? Kunt u een aantal elementen noemen?

Schutte: Een voorbeeld is de invulling van de zondag als rustdag. Vanuit verschillende politieke achtergronden zijn de ChristenUnie en de PvdA onlangs tot een gezamenlijk initiatief gekomen. Maar ik denk dat de Tien Geboden - waarvan wij als christen geloven dat ze goed zijn voor heel de samenleving - meer aanknopingspunten bieden om tot verdergaande afspraken te komen op het terrein van de publieke moraal.

Witteveen: De vraag is of de publieke moraal in Nederland wel echt in gevaar is. De reacties op het zinloos geweld en de recente rampen zijn openlijke manifestaties van een

publieke moraal. Het is goed gezamenlijk na te denken wat onder een dergelijke moraal wordt verstaan. Laat ik drie elementen noemen. Allereerst is dat de grondwet en de daarin opgenomen mensenrechten. Vervolgens de christelijke traditie die Nederland gevormd heeft en talloze waardevolle normen en waarden heeft aangereikt. Tot slot denk ik dat we als samenleving op het punt staan ons open te stellen voor normen en waarden uit andere culturele tradities. De multiculturele samenleving is bij uitstek het terrein voor de zoektocht naar een gezamenlijke publieke moraal. Daarvoor is een herijking van het begrip tolerantie nodig. Tot nu toe was tolerantie vooral het mijden van conflicten en het accepteren van de ander. Een volgende stap is om het positieve in de ander te waarderen en na te gaan of andere tradities normatieve uitgangspunten bevatten die een verrijking van onze cultuur kunnen betekenen.

Verschillende culturele tradities als bronnen voor een nieuwe publieke moraal. Bent u het daarmee eens, meneer Schutte?

Schutte: Je kunt mijns inziens pas echt tolerant zijn, wanneer je zelf ook duidelijk van iets overtuigd bent. Dat maakt het vervolgens ook mogelijk om anderen met een sterke overtuiging volledig te accepteren. En dan niet in de vorm van gedogen, maar in de vorm van een actieve participatie. We leven vandaag met verschillende groeperingen in één samenleving. Dat verplicht om iedereen een volwaardige plaats te geven. Een van de centrale punten in de christelijke politiek is altijd geweest om heel de samenleving aan te spreken. Wees helder in je overtuiging, maar zorg tegelijk voor de vrijheid van andere overtuigingen. Vanuit die verschillende overtuigingen is het inderdaad goed elementen te benoemen voor een gezamenlijke publieke moraal.

Is er een rol voor de politiek weggelegd in dit debat over de multiculturele samenleving?

Schutte: Er is juist een rol voor de politiek. Als de politiek dit niet doet, dan krijg je losse groepjes, die mogelijk een verkeerde beeldvorming erop na houden. Het is de taak van de overheid om aan deze discussie vorm en structuur te geven. Politieke partijen moeten deze discussie voeren, in nauwe verbondenheid met hun leden en met allerlei maatschappelijke organisaties.

Witteveen: De politieke partijen zouden kunnen beginnen door bij kandidaatstellingen rekening te houden met representanten uit verschillende culturele groeperingen. Als de politiek niet het voortouw neemt, dan gaat daarvan een negatief signaal uit. De notie van solidariteit is daarbij van groot belang. Solidariteit is een basisbehoefte die niet automatisch is gegarandeerd, maar door de politiek gestalte krijgt.

Zijn politieke partijen te verkokerd, te weinig op samenleving gericht?

Schutte: Partijen moeten midden in de samenleving gaan staan. Alleen dan kunnen ze de brede lagen van de samenleving vertegenwoordigen. Elke partij zal daar op verschillende wijze vorm aan gegeven. Voor de ChristenUnie - met het christen-zijn als een belangrijk criterium voor het lidmaatschap - is het minder eenvoudig allochtonen als lid op te nemen. Maar dat ontslaat ons niet van de plicht andere wegen te zoeken om die bevolkingsgroep te bereiken. We zijn weliswaar een christelijke partij, maar allochtonen moeten weten dat ze ook met hun belangen bij ons terecht kunnen.

Zijn er structurele wijzigingen nodig voor een meer maatschappelijke inbedding van een politieke partij?

Schutte: Het belangrijkste is dat je de mensen uit de samenleving spreekt. In de Kamer hebben we onlangs met een groep chinezen gesproken - een

groep die nu mijns inziens echt in de marge van de samenleving opereert. Het is goed dat hun belangen doorstromen naar de plek waar de beslissingen vallen.

Witteveen: Persoonlijk denk ik dat de partijorganisaties drastisch aan herzieningen toe zijn. Politieke partijen stammen uit de tijd dat er nog vaste en homogene achterbannen bestonden. Nu leven we in de tijd van de zwevende kiezer. Bij de PvdA lag het zwaartepunt altijd bij afdelingen, maar die zijn in de loop van de tijd verworpen tot lichamen waar de gemeentepolitiek centraal staat. Met verkeersdrempels en de bouw van zwembaden schrik je de mensen echter af. Binnen de PvdA hebben we daarom zogenaamde kenniscentra opgericht als aanvulling op de bestaande verenigingsstructuur.

Moeten we meer toe naar donateurspartijen, waarbij men op lossere wijze bij een partij is betrokken dan binnen de traditionele ledenpartijen?

Schutte: Waar in Nederland nog ledenpartijen zijn, moet je daar zorgvuldig mee omgaan. Christelijke partijen kunnen terugvallen op een relatief groot ledenbestand. Het zou een verlies zijn wanneer dat zou wegvallen. Daarnaast zijn echter andere vormen van betrokkenheid en invloed nodig. De tijd van de verzuijing - toen partijen over een natuurlijke achterban beschikten - is voorbij. Daar moet je ook niet naar terugwilen. Politieke partijen zullen zich in de toekomst meer moeten richten op de hele breedte van de samenleving.

Witteveen: Een belangrijk instrument voor politieke partijen zal de netwerkvorming zijn. Een netwerk is niet gebonden aan de natuurlijke grenzen van een bepaald organisme. Hierdoor zullen partijen in staat zijn voortdurend nieuwe verbindingen te maken, over de grenzen van de eigen partij heen. Partijen zijn te veel opgesloten geweest in het eigen circuit. Een netwerk maakt het mogelijk vanuit verschillende perspectieven informatie

te ontvangen en met elkaar het debat aan te gaan. Alleen zo ontstaat het overzicht dat nodig is voor een goede besluitvorming.

Tot slot: welke rol ziet u voor de christelijke politiek en de ChristenUnie in de komende tijd? Hoe kan zij bovenstaande toe passen?

Witteveen: Ik waardeer de krachtenbundeling van GPV en RPF zeer positief. Er ontstaat zo een interessante nieuwe politieke formatie, waarin beginselen nog een belangrijke rol spelen. Het is bovendien een mooi moment om de besproken partijvernieuwing daadwerkelijk door te voeren.

Schutte: Het is nu de tijd naar nieuwe vormen te zoeken. Het zou jammer zijn om de tradities van de twee partijen alleen maar in elkaar te schuiven en het daarbij te laten. De ChristenUnie moet inzien dat haar doelgroep breder is dan alleen het

Partijen zijn te veel opgesloten geweest in het eigen circuit. Een netwerk maakt het mogelijk vanuit verschillende perspectieven informatie te ontvangen en met elkaar het debat aan te gaan.

ledenbestand. In de samenleving zullen ze anderzijds moeten beseffen dat het de moeite waard is aandacht voor de ChristenUnie te hebben. Niet alleen via lidmaatschap, maar ook via allerlei andere kanalen. Het samengaan van GPV en RPF is daar een uitstekend moment voor.

Politiek is een blijvende opdracht voor christenen

Uitdaging voor de ChristenUnie

Door Kars Veling

Er wordt veel kwaad gesproken van de politiek. Deels hebben politici dat aan zichzelf te wijten.

Mannetjesmakerij lijkt publicitair aardig te scoren, maar vergroot uiteindelijk het vertrouwen in de politiek niet. Wanneer voor politici partij- of coalitiebelangen zwaarder lijken te wegen dan de inhoud van beleid, zullen burgers cynisch worden. Krantenberichten vertalen in vragen aan de regering - een populaire bezigheid van Kamerleden - is uiteraard niet voldoende om de politiek dichter bij de mensen te brengen.

Er lijken ook andere redenen te zijn om de toekomst van de politiek somber in te zien. Wanneer we politiek opvatten als het samenspel van overheden en de volksinvloed op het overheidsbeleid, dan zal volgens verschillende commentatoren de Nederlandse politiek te lijden krijgen onder de kleiner wordende functie van de nationale overheid¹.

Nederland is lid van de Europese Unie en is partij bij belangrijke internationale verdragen. Dat heeft als gevolg dat de speelruimte voor zelfstandig Nederlands beleid aanmerkelijk is verkleind. Niet alleen worden in Europees verband verstrekkende besluiten genomen, waarvan de reikwijdte in veel gevallen moeilijk te overzien is. Ook de uitvoering en de handhaving van beleid, eventueel met inschakeling van het Europese Hof, kan de nationale beleidsvrijheid vergaand inperken. Daar komt bij dat genomen beslissingen niet zelden nopen tot verdergaand beleid. De openstelling van de binnengrenzen van Europa en nu straks de invoering van de ene Europese munt - om twee belangrijke voorbeelden te noemen - zijn geen keuzes die op zichzelf staan. Door politici is hardop gezegd dat deze besluiten mede tot doel hebben het integratie-proces nieuwe impulsen te geven². En inderdaad is verdergaande integratie meer dan eens voorgesteld als onontkoombaar, namelijk om mogelijke negatieve gevolgen van eerdere integratiestappen te voorkomen. Hoe dan ook, de beleidsvrijheid van de Nederlandse overheid is ingeperkt. Het gevolg zou zijn dat de Nederlandse politiek ook daarom minder interessant aan het worden is.

Sommige waarnemers gaan veel verder en beweren dat overheden er in het algemeen gesproken veel minder toe doet. De macht in de wereld verschuift van overheden naar andere actoren, zoals de bestuurders van grote bedrijven. De globalisering van de economische bedrijvigheid maakt het voor overheden buitengewoon moeilijk beleid te ontwikkelen dat effectief publieke belangen

beschermt³. Misschien wordt de grootste macht wel uitgeoefend door anonieme beleggers op de financiële markten overal ter wereld.

De geschetste ontwikkelingen kunnen zorg oproepen. Er zijn echter ook commentatoren die de gedachte eigenlijk wel toejuichen dat overheden zich ontwikkelen van hoeders van het publieke belang tot deelnemers in onoverzichtelijke netwerken⁴. De vrijheid van burgers zou daardoor toenemen. In dezelfde richting werkt al enige decennia de opvatting dat de overheid moet terugtreden, niet om maatschappelijke verbanden ruimte te geven, maar om de markt haar werking te laten uitoefenen ten bate van de economische groei⁵.

Geen wonder dat de politiek uit de gratie dreigt te raken. Wanneer burgers hun stem willen laten horen, dan steunen ze organisaties die bepaalde belangen of bepaalde waarden bepleiten, zoals Amnesty International, de VBOK of het Wereld Natuur Fonds. Daarvoor hebben zij de politiek niet nodig, zo lijkt het.

Politiek niet te smal opvatten

De ChristenUnie wil beslist niet meegaan in de gedachte dat politiek minder belangrijk zou zijn. Voorzover de onderschatting of zelfs minachting van de politiek te wijten is aan politici en aan politieke partijen, zullen wij steeds bereid moeten zijn de hand in eigen boezem te steken. Wellicht kan de ChristenUnie eraan bijdragen dat het politieke debat diepgang heeft en vanuit overtuiging wordt gevoerd.

Een positieve houding tegenover politiek komt vooral voort uit onze visie op de overheid als 'dienaressen Gods'. Daarover wil ik straks nog iets zeggen. Eerst wil ik echter tegenover de geopperde bedenkingen pleiten voor een bredere definitie van politiek. Dat

*Dr. K. Veling is filosoof, rector van het
Greijdanuscollege in Zwolle en
Eerste Kamerlid voor de ChristenUnie.*

doe ik onder andere in aansluiting op wat Roel Kuiper, directeur van het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie naar voren brengt in zijn recente essay *Dynamiek en samenhang*⁶. Politiek omvat meer dan - zoals ik hiervoor formuleerde - het samenspel van de overheid en de maatschappelijke beïnvloeding van overheidsbeleid. *Politiek is overal waar mensen en samenlevingsverbanden betrokken zijn op de publieke zaak.*

Mensen leiden hun leven samen met anderen. Zij gaan verbindingen aan en voelen zich jegens anderen verantwoordelijk. Zij ondernemen van alles, volgen hun overtuigingen en hun voorkeuren. Zij worden actief in het arbeidsbestel, individueel of in een bedrijf of instelling. Kortom, mensen hebben hun privé-sfeer die wel deel is van de samenleving, maar als zodanig niet politiek genoemd moet worden. Goed beschouwd heeft die privé-sfeer echter overal raakvlakken met de publieke samenleving. Mensen verkeren regelmatig in de openbare ruimte. Zij zijn op medeburgers aangewezen en anderen op hen. In hun doen en laten hebben zij steeds te maken met rechtsregels die het leven ordenen en ondersteunen. Zij zijn afhankelijk van voorzieningen die ten bate van iedere deelnemer in de samenleving in stand worden gehouden. In hun werk krijgen ze te maken met maatschappelijke effecten van de bedrijvigheid waaraan zij deelnemen.

Samenvattend kunnen we zeggen dat mensen op allerlei manieren betrokken zijn op de publieke kant van de samenleving. In ieder geval zijn zij burgers in de zin van gebruikers en deelnemers en dat maakt hun ook mede verantwoordelijk voor de publieke sfeer.

De verbinding met de overheid is nu gemakkelijk gelegd. Burgers, individueel en in hun levensverbanden en organisaties, dragen een zekere verantwoordelijkheid voor de publieke kant van het samenleven. Het is de overheid die de roeping heeft te waarborgen dat belangrijke publieke waarden en belangen worden behartigd. Let wel, het is niet altijd de overheid zelf die voor de behartiging ervan zorgt, maar het is voor elke samenleving van levensbelang dat zij toeziet en waakt tegen verwaarlozing. Politiek kan mijns inziens omschreven worden als de georganiseerde betrokkenheid van mensen en instellingen op de publieke zaak. Zo opgevat kan politiek christenen nooit koud laten. Want de God die wij dienen, is de Schepper van heel de wereld. Als mensen die door Christus bij Hem mogen horen, weten we ons verantwoordelijk, tegenover onze naaste dichtbij en veraf,

maar bijvoorbeeld ook tegenover het door God gegeven milieu waarin we verkeren. Christenen mogen een woord van redding voor de wereld vertolken. Dat woord betekent behoud van mensen, maar heeft ook gevolgen voor de samenleving en dus voor de publieke sfeer⁷. Het moge zo zijn dat veel mensen in onze tijd weinig aandacht hebben voor politiek. Voorzover dit gebrek aan aandacht voortkomt uit de neiging om afzijdig te blijven van wat we in de samenleving delen en moeten delen, zal de ChristenUnie daarin niet berusten. Trouwens, dat zou geen enkele politieke partij moeten willen. Betrokkenheid op de publieke zaak is voor elke samenleving van vitaal belang. Christenen zullen daarvoor oog krijgen als zij de bijbel lezen. De wetten voor het samenleven in Israël getuigen van de verplichting om verantwoordelijkheid te aanvaarden voor anderen, met name voor hen die hulp nodig hebben. Zelfs in de ballingschap wordt Gods kinderen voorgelaten dat zij de vrede van de vreemde stad moeten zoeken, omdat daarin ook hun vrede gelegen is. Jezus wijst zijn discipelen nadrukkelijk op het gebod van de naastenliefde, een liefde die heel praktisch is en die geen 'aanzien des persoons' verdraagt.

Verantwoordelijke overheden

Na het een en ander te hebben gezegd over de verantwoordelijkheid van mensen als burgers in de publieke samenleving, wil ik nog terugkomen op de plaats en de roeping van de overheid. Degenen die betogen dat het overheidsgezag in onze tijd aan grote veranderingen onderhevig is, hebben natuurlijk gelijk. De verantwoordelijkheid voor de publieke belangen en waarden in de samenleving mag echter niet worden prijsgegeven en

dat vraagt om een overheid die als taak heeft deze naar vermogen te waarborgen⁸.

Het is onverantwoordelijk om nonchalant om te gaan met de rechtsstaat waarin we als Nederlanders mogen leven. Er zijn publieke waarden die het samenleven mogelijk maken, zoals fysieke veiligheid en de handhaving van geestelijke vrijheden. Wanneer we zien dat zulke publieke belangen en waarden onder druk staan, dan is er alle reden om niet alleen burgers maar ook overheden aan te spreken op hun verantwoordelijkheid. Dat betekent niet - om alle misverstand uit te sluiten - dat overheden verantwoordelijkheden van burgers moeten overnemen. Integendeel! Misschien is de overschatting van de taak van de overheid door de socialisten in de tijd van de opbouw van de verzorgingsstaat wel mede een oorzaak van het *défaitisme* dat nu soms de overhand lijkt te krijgen bij politici en politicologen. Maar het is wel belangrijk dat overheden actief de voorwaarden scheppen en ook toezien op het onderhoud en de ontwikkeling van de publieke ruimte.

Niet voor niets is in de reformatische traditie altijd verwezen naar wat Paulus in de Romeinenbrief schrijft over de houding die christenen behoren aan te nemen tegenover de overheid. Uit de oproep om de overheden te respecteren, omdat ze door God gewild zijn en zelfs in dienst van God staan, hebben bijbellezers terecht ook begrepen dat daaruit ook een verantwoordelijk van overheden voortvloeit. Noblesse oblige. Wie gehoorzaamheid mag vragen vanwege een goddelijke roeping om macht uit te oefenen, moet zich van zijn verantwoordelijkheid jegens God en de mensen bewust zijn. De ChristenUnie zal in deze lijn overheden blijven aanspreken op hun roeping, die uiteindelijk niet alleen van mensen afkomstig is, maar van God zelf.

Daaraan ontleen wij ook de vrijmoedigheid om gehoor te vragen voor de wijsheid die de bijbel ons - ook voor het staatkundige leven - aanreikt. Dat zal botsingen opleveren met mensen die daarvan niet willen weten. Des te meer zal de ChristenUnie zich echter uitgedaagd voelen te blijven betogen dat Gods wijsheid voor de samenleving in heel haar breedte goed is.

Macht vraagt om verantwoording en om binding aan normen

Wat overheidsgezag exclusief maakt, is het recht om in de samenleving dwang te gebruiken jegens ieder die wetten overtreedt. Paulus schrijft dat de overheid het zwaard niet tevergeefs draagt. Deze bevoegdheid heeft de overheid om - zoals de Nederlandse Geloofsbelijdenis zegt - de ongebondenheid van de mensen te bedwingen en ervoor te zorgen dat alles in goede orde onder de mensen toegaat. Hiermee is nog eens duidelijk gemaakt hoezeer het ambt van overheden serieus genomen moet

worden, niet alleen omdat de bestrijding van het kwaad belangrijk is, maar ook omdat overheidsop treden aan strenge normen onderworpen behoort te zijn. Wanneer blijkt dat overheidsbevoegdheden - gaandeweg en misschien tegen onze voorkeur in - verschoven zijn naar boven-nationale autoriteiten, dan is het zaak om ook daar te vragen naar de legitimiteit van hun gezag. Waar macht wordt uitgeoefend, moet verantwoording worden gevraagd en moet duidelijk zijn dat deze gebonden is aan normen⁹.

Het is een rode draad in de bijbel, de scherpe kritiek op macht die zich ongebreideld sterk maakt ten koste van mensen die geen verweer hebben. God besloot ooit Zijn schepping door een grote vloed te vernietigen, omdat de aarde vol was van geweldenaar. Lamech was blijkbaar niet de enige die prat ging op zijn wraakzucht die niemand zou kunnen temmen. Wanneer veel later de dichter van Psalm 72 de koning toebidde dat God hem recht en gerechtigheid zal verlenen, dan betekent dit dat hij recht zal doen aan zwakken, aan armen die onderdrukt worden. Wat fulmineerden de profeten niet tegen machthebbers die hun macht beschouwden als een voldoende reden om te roven en de verdrukken. Zelfs het rijk dat God belooft na de terugkeer van Christus wordt herhaaldelijk getekend als een rijk van vrede en recht.

De ChristenUnie zal niet de fout maken die door radicale christenen wel is gemaakt te denken dat Gods rijk door menselijke, politieke actie tot stand zou kunnen komen¹⁰. God zelf zal op zijn tijd de hemelen en de aarde vernieuwen, op een manier die ons verstand te boven gaat. Maar wij zullen ons wel laten leiden door de norm van recht en gerechtigheid, die machthebbers binden moet.

Wanneer commentatoren gelijk hebben in hun constatering dat de macht in onze tijd minder gemakkelijk te lokaliseren valt, bijvoorbeeld door globalisering van economische macht op allerlei terrein, dan is dat geen streep door de rekening van de christelijke politiek, maar eerder een extra opgave. Waar macht geconcentreerd is en delen van de publieke ruimte domineert, moet actief en creatief gezocht worden naar mogelijkheden om deze macht ter verantwoording te roepen.

Een volle agenda voor christelijke politiek

Een politieke beweging als de ChristenUnie kan niet anders dan een volle agenda hebben. Het is de moeite waard de betrokkenheid van christenen op de publieke zaak te mobiliseren en in gezamenlijkheid die betrokkenheid in actuele situaties steeds weer te ontwikkelen. En het is beslist niet overbodig op te komen voor publieke belangen en publieke waarden, gehoor gevend aan wat God als heilzame normen voor mensen heeft aangegeven.

- 1 Zie bij voorbeeld: Paul Kuypers, René Foqué en Paul Frissen, *De lege plek van de macht, over bestuurlijke vernieuwing en de veranderende rol van de politiek*, Amsterdam 1993. Spraakmakend was het boek van Jean-Marie Guéhenno over het naderende einde van de natie-staat: Het einde van de democratie, vertaling uit het Frans, Tiel 1994.
- 2 Zie mijn *Europese samenwerking vraagt sterke partners*, Staatscourantlezing, Den Haag 1997.
- 3 Vergelijk het artikel van C.T. Tielenburg en Ch.W. de Vries, *Globalisering van economie, politiek en cultuur; de parlementaire democratie in het jaar 2001*, in: R.B. Andeweg (red.), *Tussen kloof en gat?* Uitgave Thorbecke Vereniging, Wassenaar 1996.
- 4 Op een uitdagende manier proclameert P.H.A. Frissen het einde van de staat zoals we die kennen in publicaties als *De virtuele staat*, Schoonhoven 1996, en *De lege staat*, Amsterdam 1999.
- 5 Vergelijk Quarles van Ufford, P.F. Thomése en B. Verbeek (red.), *De ideologie van de markt; de koopman tussen staat en burger*, Bussum 1998. In een vergelijkende studie van de 'welvaartsstaat' in de USA, in Nederland en in Duitsland (Robert E. Goodin, Bruce Heady, Ruud Muffels and Henl-Jan Dirven, *The Real World of Welfare Capitalism*, Cambridge UK 1999) wordt overigens gedocumenteerd weersproken dat sterke overheidsbemoeiing met de daarbij horende hoge overheidsuitgaven niet per se remmend werken op de economische ontwikkeling (p. 261 e.v.).
- 6 Kuiper presenteerde dit essay op 26 januari 2001 ter gelegenheid van de officiële start van het nieuwe wetenschappelijke instituut van de ChristenUnie (dit essay is op te vragen bij het partijbureau in Amersfoort of te downloaden van de Wetenschappelijk-Instituut-afdeling op de internet-site www.christenunie.nl). Vergelijk ook de publicatie van de huidige adjunct-directeur van het wetenschappelijk instituut, Rienk Janssens, *De burger in beeld; een christelijke visie op overheid, individu en samenleving*, uitgave Groen van Prinsterer Stichting 1999.
- 7 Over het thema 'burgerschap' heeft o.a. de Wetenschappelijke Raad voor het regeringsbeleid (WRR) een studie gepubliceerd, waarin een 'neo-republikeins burgerschap' wordt aangeprezen. De studie heet *Eigentijds burgerschap*, Den Haag 1992. Daarin wordt getracht de autonomie van de moderne burger te verbinden met de noodzakelijke loyaliteit ten aanzien van de publieke sfeer. De neo-republikeinse burger vervult namelijk een dubbelrol; in onze democratie wordt hij geregeerd, maar regeert hijzelf ook. Zoals duidelijk is meen ik dat burgerschap vraagt om erkenning van normen die niet door de democratie zelf worden voortgebracht.
- 8 P.H. Donner bepleitte in de publicatie *Staat in beweging* (uitgave WRR, Den Haag 1998) voor een bezinning op de onmisbare taak van de overheid. In rustige tijden kan pragmatisme een bevredigende houding lijken ten opzichte van de overheidstaak. Maar dat is riskant. "De gedachte dat 'verstandig' pragmatisch re(a)geren een eigen draagvlak en gezag schept, mondt uit in een gevaarlijke cirkelredenering. De uitoefening van regeermacht wordt dan tegelijk voorwaarde en rechtvaardiging van zichzelf". Donners aanbeveling is dan ook: "In rustige tijden moeten concepten van staat en overheid worden onderhouden en versterkt, om en in 'roerige' tijden op te kunnen terugvallen" (p. 23). Vergelijk ook het WRR-rapport *Het borgen van het publiek belang*, Den Haag 2000. Tussen haakjes merk ik op dat de WRR-studies in politiek Den Haag beslist niet de aandacht krijgen die ze verdienen.
- 9 Vergelijk J.W. Sap, *Wegbereiders der revolutie; Calvinisme en de strijd om de democratische rechtsstaat*, Groningen 1993, waarin wordt betoogd dat het Calvinisme van de 16e eeuw inspireerde tot kritiek op totalitaire machthebbers. Of op grond daarvan de Calvinistische 'monarchomachen' voorlopers van de Franse Revolutie genoemd kunnen worden, zoals Sap stelt, is mijns inziens daarmee nog niet gezegd. De ideologische verschillen zijn daarvoor toch te groot.
- 10 Bij voorbeeld in het spoor van de Zuid-Amerikaanse priester en 'theoloog van de bevrijding' Ernesto Cardenal, die schreef: "Het kommunisme is volgens Marx de maatschappij waarin er geen egoïsme of onrecht meer zal zijn; en dat is hetzelfde als wat wij christenen verstaan onder Gods Rijk op Aarde" (geciteerd uit '... om Nicaragua te bevrijden ...'; poëzie van Ernesto Cardenal, Amsterdam 1978, p. 39).

InterActief is een rubriek waarin personen binnen en buiten de ChristenUnie, gevraagd en ongevraagd, op persoonlijke titel of namens hun organisatie hun mening geven over allerlei onderwerpen.

Deze keer in InterActief: **de rol van de ChristenUnie in de samenleving.**

De ChristenUnie streeft naar een goede maatschappelijke inbedding. Maar wat verwacht de samenleving eigenlijk van de ChristenUnie? Moet de ChristenUnie vooral een partij of meer een beweging zijn? Wat voor rol zien vooral christelijke organisaties weggelegd voor de ChristenUnie? Wij vroegen het aan diverse personen en organisaties.

Begrijpelijke taal

Het wetenschappelijk instituut zou van iedere publicatie (die doorgaans maar door een beperkt publiek gelezen wordt) een soort folderuitgave moeten maken. Daarin zou heel down to earth beschreven moeten worden wat de burger moet weten om zinnig mee te kunnen praten over zaken die ingewikkeld zijn, maar het leven wel ingrijpend kunnen veranderen. Deze folders kunnen in promotiestands ook een prima illustratie zijn van de gedachte dat de ChristenUnie de politiek dichtbij de burger brengt en de burger dichtbij de politiek. Informeren is een must. En waarom worden er op Uniecongressen geen mini-colleges gegeven over onderwerpen die behoorlijk zwaar op de maag liggen? Met behulp van de multimediatechnieken waar we zo dol op zijn, moet daar echt iets goeds van te maken zijn! Menig congresganger zou ermee ingenomen zijn. En ook HandSchrift zou daar wat mij betreft voor gebruikt kunnen worden. Volgens mij hebben we op allerlei gebied voldoende specialisten in huis. In elk geval de benodigde netwerken.

De vraag is dus: hoe kunnen we de vanuit politiek oogpunt relevante

kennis die bij diverse partijleden aanwezig is, vruchtbaar inzetten in een stuk politieke verdieping? En hoe kunnen we vervolgens deze verdieping ook ten goede laten komen aan 'scholing' van partijleden en achterban?

Een aanpak zoals deze versterkt

1. de politiek inhoudelijke lijn, doordat mensen vanuit de praktijk kunnen vertellen wat wel en niet realistisch is als het gaat over standpuntbepaling/het lanceren van ideeën, maar ook als het pro-activiteit tegenover reactiviteit betreft;
2. de maatschappelijke inbedding, doordat
 - a) mensen die inhoudelijk kunnen bijdragen worden gestimuleerd en uitgenodigd dit ook daadwerkelijk te doen waardoor de betrokkenheid vergroot wordt en
 - b) mensen die een gebrek aan kennis hebben over de betreffende onderwerpen hierin door de partij een handreiking krijgen en zich zodoende meer betrokken zullen voelen. Ze kunnen dan immers beter meedenken.

Annette van Kalkeren, voorzitter
Perspectief (ChristenUnie-jongeren)

www.perspectief.nu
www.ebate.nl

Een appellerende beweging

Natuurlijk, de eerste taak van christen-politici is om op een professionele en overtuigende manier christelijke politiek te bedrijven. Dat verwachten de kiezers, dat verwachten de collega-politici en dat is de roeping van de christelijke politiek. Net zo verwacht ik van mijn bedrijf dat er, met vallen en opstaan, op een professionele manier programma's worden gemaakt. Dat is namelijk het eerste waar je op afgerekend wordt. Maar er is meer. Over het algemeen is de belangstelling voor het politieke handwerk bij het publiek minimaal. Politieke partijen, met name de grote, kampen met een vergrijsd en afnemend ledental.

Ik denk dat het een schone taak wordt voor de ChristenUnie om het politieke bewustzijn in haar achterban groter te laten worden. Ook christenen leven onder de verdoving van de welvaart, wat zou het daarom waardevol zijn en misschien wel van levensbelang als er op verschillende maatschappelijke terreinen bewegingen ontstaan, die minimaal mobiliserend, motiverend en toerustend zouden kunnen werken.

De ChristenUnie als beweging dus, met vaart en dynamiek, appellerend aan een achterban die het hard nodig heeft om uitgedaagd te worden, om ook in het maatschappelijke leven een rol van betekenis te spelen.

Ds. A. van der Veer, voorzitter
Evangelische Omroep

www.eo.nl

Een ideeënbeweging

"Wie niet de macht heeft, moet slim en creatief zijn." Dat is wat mij betreft de opdracht, waar de ChristenUnie de komende tijd voor staat. Naar zijn aard is de ChristenUnie een politieke partij, die zijn functie vanuit een norm met eeuwigheidswaarde moet vertalen naar het handwerk in de politieke arena. Het is onvoldoende als die partij alleen gefocused is op het politieke handwerk. De ChristenUnie moet het niet hebben van de macht, maar van overtuiging en argumenten. Om dat te kunnen is een dynamische partij nodig, waar de achterban met de volksvertegenwoordigers debatteert maar ze vooral voedt met slimme en creatieve ideeën. Een ideeënbeweging vanuit een vaste overtuiging, zo zie ik de ChristenUnie. Daarvoor heeft de ChristenUnie een netwerk van maatschappelijke partners nodig. Het GMV wil vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid daar één van zijn.

Jan Westert, algemeen secretaris van het vakverbond GMV

www.gmv.nl

Geloofwaardige alternatieven

Maatschappelijke inbedding van de Christen Unie is geen overbodige luxe maar één van de bestaansvoorwaarden. Die inbedding is niet lateraal, maar bilateraal van aard. Van beide kanten, van de Christen Unie en van christelijke maatschappelijke organisaties, is een gezamenlijke commitment nodig om vorm te kunnen geven aan een relevante, christelijke presentie in onze maatschappij. De gezamenlijke verwezenlijking van christelijke idealen en doelstellingen betekent een concretisering van het christelijk getuigenis waartoe beiden worden opgeroepen. Deze christelijke bijdrage is onmisbaar in onze steeds verder seculariserende samenleving. Als christenen kunnen wij zorgen voor geloofwaardige alternatieven voor de maatschappelijke problemen waarmee wij geconfronteerd worden.

drs. F.S.L. (Frans) Koopmans, Stichting De Hoop, Evangelische verslavingszorg en hulpverlening

www.dehoop.org

Kerkelijke leiders

Ik ben voorganger en zou in bepaalde onderwerpen op een actievere manier de ChristenUnie willen ondersteunen. Maar het zou van meer gewicht zijn als de kerkelijke leiders hiervoor benaderd en/of gemotiveerd konden worden. Als voorbeeld zou ik de discussie rond de euthanasie wetgeving willen noemen. Orthodox Nederland heeft kerkelijk gezien weinig of niet gereageerd. Mogelijkerwijs zouden deze groeperingen en/of sleutelpersonen beter betrokken kunnen worden, al zou het alleen maar door informatie vanuit uw partij zijn.

Nico Catsburg, voorganger

Visie op de samenleving

Voor het volgende nummer van DenkWijzer willen wij graag uw mening horen, vooral over het onderwerp 'overheid en samenleving'.

De ChristenUnie kan het niet stellen zonder een visie op de samenleving. Het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie bereidt over dit onderwerp een publicatie voor. Een eerste aanzet daarvoor was een verkennend essay, geschreven door Roel Kuiper dat op het startsymposium Dynamiek en samenhang op 26 januari werd gepresenteerd. Het essay is op te vragen bij het partijbureau of te downloaden van internet (<http://www.christenunie.nl> in de afdeling van het Wetenschappelijk Instituut onder het kopje 'publicaties').

Forum op startsymposium wetenschappelijk instituut op 26 januari 2001. (V.l.n.r.: dr. K. Veling, dr. G.C Den Hertog, dr. G.J. Buijs, dr. A.A.M. Kinneging en dr. R. Kuiper)

Een korte inleiding op het thema

De huidige samenleving is zeer ingewikkeld en dynamisch. Zij is het toonbeeld geworden van wat iemand 'moderne onoverzichtelijkheid' noemde. Juist daarom zijn er goede, gedegen analyses van die samenleving nodig. De politiek heeft behoefte aan normatieve inzichten die leidraad zijn voor het politiek handelen. Men kan geen beleid ontwikkelen zonder begrip te hebben van wat er in de samenleving gebeurt.

In de tradities van GPV en RPF is altijd veel aandacht gegeven aan de onderscheiden verantwoordelijkheden van overheid, burgers en maatschappelijke kringen. Toch is het nodig hiervan opnieuw rekenschap te geven vanwege de ingrijpende veranderingsprocessen die zich in onze samenleving voordoen. We brengen deze veranderingen tegenwoordig op een aantal noemers: individualisering,

globalisering, lokalisering, informatisering, horizontalisering. Het is onmogelijk deze processen uitgebreid te beschrijven, maar wel kan de enigszins paradoxale tendens worden aangeduid: terwijl de schaal van handelen steeds mondialer wordt, worden sturingsmogelijkheden steeds lokaler.

In de samenleving ligt de macht niet meer hoog, maar laag. Verantwoordelijkheden moeten deze beweging volgen en de kleinste schaal zoeken. Ook de politiek is bezig verantwoordelijkheden te lokaliseren.

Deze tendensen bevatten kansen en bedreigingen. De kansen liggen er op lokaal vlak, waar meer verantwoordelijkheden kunnen worden opgepakt. Hierin is ongetwijfeld ook een nieuwe rol te vervullen door kerken en kerkleden.

Bedreigingen zijn er ook. Vooral de samenleving op nationaal niveau krijgt klappen. Sociale verbanden slijten hard onder een individualiseringsproces dat geen weerstand meer ondervindt van landelijke wetgeving. Sociale en morele waarden staan onder de druk van een allesbeheersende en door de nationale politiek gekoesterde 'welvaartsambitie'.

De publieke sfeer verloedert en verslonst bij gebrek aan gezaghebbende ethische overtuigingen. Het gemeenschappelijke verdwijnt uit de cultuur. Onder burgers bestaat onbehagen en ongenoegen over onveiligheid, zwak overheidsop treden, gebrekkig norm- en verantwoordelijkheidsbesef.

Nadrukkelijker dan in het verleden zal de ChristenUnie zich moeten inzetten voor gemeenschapsvorming en maatschappelijke samenhang. Dit veronderstelt een sterke initiatiefrijke samenleving met een duidelijke rol voor duurzame verbanden als kerk, gezin en staat en een nieuw besef van wat publieke waarden en publieke gerechtigheid vandaag moeten inhouden.

De grote vraag is op welke wijze de politiek een sterkere samenbinding in de publieke samenleving kan bevorderen.

Het essay kijkt daarbij in drie richtingen:

In de christelijke politiek is altijd betoogd dat wetten van de staat en daarmee de publieke sfeer hun richting ontvangen door geestelijke motieven. Christelijke politiek moet laten zien dat de gerechtigheid die de bijbel leert de ziel van de wetten moet blijven vormen. Dat geeft de mogelijkheid de welvaartsambities te temperen, de tegenoverstelling van individu en staat te overwinnen en weer een publieke moraal in de samenleving te voeden.

Een samenleving met veel kortstondige zakelijke, interindividuele relaties (naar het sociale model van de markt en het netwerk) heeft een tegenwicht nodig in duurzame sociale relaties van huwelijk, gezin, kerk en staat. Daar leren mensen op intensieve wijze verantwoordelijkheid te nemen voor anderen. De samenleving verarmt in velerlei opzicht wanneer dergelijke verbanden desintegreeren. Verantwoordelijkheid dragen in vaste sociale structuren en in een kleinschalige omgeving (buurt, wijk, school, stad) is van wezenlijk belang en verdient juist in een netwerksamenleving als de onze alle stimulans.

De publieke samenleving is geen neutraal terrein. De samenleving wordt mede samengebonden door gemeenschappelijke praktijken in de publieke sfeer. Het onderhouden van christelijke feestdagen is net zo'n publieke praktijk als het vieren van koninginnedag. Bij publieke waarden is ook te denken aan: verantwoordelijkheidszin, gelijkwaardigheid van man en vrouw, sociale rechtvaardigheid, zorg voor de natuurlijke omgeving, onderhoud van de nationale cultuur, gastvrijheid en hulpvaardigheid.

Vragen waarover u mee kunt denken

(n.a.v. het essay en de stellingen van de referenten op het startsymposium):

- Hoe taxeert u de veranderende rol van overheid en samenleving in de huidige 'netwerksamenleving'?
- Hoe ziet u de rol en plaats van Gods geboden hierin?
- Hoe kan politiek bijdragen aan het versterken van sociale instituties als gezin, kerk en staat? Welke rol zouden deze instituties (bijv. de kerk) moeten spelen in onze samenleving?
- Burgerlijke verantwoordelijkheden komen het beste tot hun recht in duurzame en kleinschalige omgevingen. Op welke wijze kan christelijke politiek hieraan vormgeven in buurten, wijken e.d.
- Wat zijn volgens u de belangrijkste (gemeenschappelijke) publieke waarden in een multiculturele samenleving?

Reageer vóór 18 april op één of meer van deze vragen!

ChristenUnie

Redactie studieblad DenkWijzer

Postbus 439

3800 AK Amersfoort

of: denkwijzer@christenunie.nl

Beleidsboeren en dufkezen

Door Roel Kuiper, directeur van het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie

Sinds het WI in Amersfoort is gehuisvest, reis ik met de trein naar het werk. Met het kippenlijntje vanuit Barneveld. Op het perron tref ik soms het PvdA-Kamerlid Apostolou, mijn nieuwe plaatsgenoot, op weg naar Den Haag. In de trein praten we wat over de PvdA, de ChristenUnie, zijn standpunt inzake euthanasie, enzovoort. In Amersfoort scheiden onze wegen. Ik wens hem het beste met de PvdA, hij wenst mij het beste met de ChristenUnie.

Onlangs verscheen een reportage over de PvdA-fractie. Een journalist van *NRC-Handelsblad* mocht drie weken lang in de Haagse keuken kijken en aanschouwen wat de discipline van Kok en Melkert inhoudt. Kamerleden klagen over de saaiheid, de verambtelijking, de kortzichtigheid, het vooral-de-regering-niet-voor-de-voeten-lopen. 'De politieke discussie gebeurt buiten de fractie', klaagt de één. 'We gaan steeds meer lijken op de ambtelijke wereld waarin je je vooral niet met de grote vragen moet bezighouden', vindt de ander.

De fractie komt hier naar voren als een naar binnen gekeerd universum dat alle contact met de samenleving verloren heeft. Ruud Koole, die voorzitter van de PvdA wil worden, heeft dit proces ooit beschreven in zijn boek over het ontstaan van moderne kaderpartijen. Moderne kaderpartijen worden gedomineerd door de 'professionals', het kader. Zij hebben de kennis en vaardigheden om in een sterk vertechniseerd politiek debat te opereren. 'We zijn veel te veel beleidsboeren', zegt Melkert in het artikel. Inderdaad, het gewone partijlid staat er nog even bij, kijkt ernaar, en verdwijnt zo snel mogelijk weer.

Debatten, meningen, ideeën die in de samenleving naar voren komen, dringen niet meer door. PvdA-staatssecretaris Ella Kalsbeek zei hier onlangs over, dat ze in de media nog nooit een debat is tegengekomen dat haar geïnspireerd heeft. En het debat dat Paul Scheffer een jaar geleden aanzwengelde met zijn essay over de multiculturele samenleving? 'Allemaal intellectuele bevrediging. Dat kan ik niet terugvertalen naar wat er gedaan moet worden'. Zo wordt dus in de politiek aangekeken tegen meningsvorming in de samenleving.

Is dit voor de ChristenUnie en ver-van-ons-bed-show? Nee, de PvdA mag dan een extreem beeld opleveren, het mechanisme doet zich overal voor: de interne verambtelijking, een in beleidstermen sprekend kader, het afvlakken van standpunten vanwege de reputatie in de pers. Het maakt politiek er niet aantrekkelijker op en ik weet zeker dat dit een factor is die de kloof tussen burger en politieke partijen vergroot. Helaas gaat dit mechanisme de christelijke partijen niet voorbij.

Wanneer christelijke politieke partijen kaderpartijen wor-

den, dan wordt christelijke politiek krachteloos. Dan doordringt de zakelijke sfeer van het politieke handwerk de cultuur van de partij. Het moet juist andersom zijn: de christelijke beginselen moeten het handwerk van de politiek doordringen. Niet de zaakgerichtheid, maar de geloofsgerichtheid, niet het beleidsjargon, maar de beginselen vormen het hart en daarmee het bindmiddel. Christelijke partijen moeten zich geestelijk oefenen en een levendig beginseldebateit onderhouden om uit de valkuil van de kaderpartij te blijven.

Ook voor de ChristenUnie ligt hier dus een opgave. We zijn wel een slagje groter geworden, maar juist in dat stadium is het belangrijker om over eigen uitgangspunten te spreken dan over eventuele regeringsdeelname. Ik beschouw de komst van dit studieblad als een belangrijk middel om daaraan bij te dragen. Beleids- en beginselzaken zitten tussen één kaff en zo hoort het ook.

DenkWijzer is in dit opzicht een uniek blad. Het blad wordt uitgegeven door het WI en de Bestuurdersvereniging van de ChristenUnie. Vergelijken we het met 'studiebladen' van andere partijen, dan is *Denk Wijzer* het enige blad dat die beide aspecten zo nauw op elkaar betreft.

Het WI zal zich hiervoor actief inzetten, studierend en schrijvend. Mijn dochter van 12 heeft hier een werkwoord voor gevonden: dufkezen. Als ik thuis zit te werken komt ze uit school met een blos op de wangen mijn studeerkamer binnenvallen: 'Zo pap, zit u weer te dufkezen'. Nu weten we wat we hebben: beleidsboeren en dufkezen. Het mooiste is als ze samengaan. Praktisch beleid en principiële bezinning. Dat levert een partij op die we met een gerust hart aan onze kinderen kunnen overdragen. Nogmaals: het studieblad kan hierin een goed middel zijn. Een blad voor bestudering en bespreking van onze bijbelse uitgangspunten in de politieke actualiteit. Geen blad voor intellectuele bevrediging, maar voor de noodzakelijke verdieping van de christelijke politiek. Ik geloof niet dat ik last krijg met de reclamecodecommissie als ik besluit met deze zin: De VVD heeft *Liberaal Reveil*, de PvdA heeft *Socialisme en Democratie*, het CDA heeft *CD-Verkenningen*, GroenLinks heeft *Helling*, maar wij hebben ... *Denk Wijzer*.

Elke week komen er op het partijbureau van de ChristenUnie vele verzoeken binnen van leden van gemeenteraden en provinciale staten. Zij vragen om informatie en/of advies. Soms zijn dat sterk persoons- of plaatsgebonden vragen, maar regelmatig wordt er informatie en advies verstrekt waar ook anders bestuurders iets aan zouden kunnen hebben. In deze rubriek worden er één of meer uitgelicht en uitgewerkt.

Vaarwel Wethouder, Welkom Wethouder

Door Corine Dijkstra, adviseur raads- en statenleden van de ChristenUnie

Uit een onderzoek van het dagblad Trouw is gebleken dat sinds de verkiezingen van 1998 al 246 wethouders tussentijds hun post hebben verlaten. Wat de oorzaak hiervan ook moge zijn, de realiteit is dat er een lege plaats komt in het College van Burgemeester en Wethouders. Wie neemt deze plaats in, moet er altijd een opvolger zijn, en zo ja moet dit iemand uit dezelfde partij zijn? De afgelopen tijd kwamen deze vragen vanuit de dagelijkse praktijk richting het partijbureau.

In het geval dat de raad officieel het vertrouwen in een wethouder opzegt, heeft deze wethouder minimaal twee weken de tijd om uitleg te geven over zijn of haar functioneren. In het geval dat de raad door deze uitleg niet op andere gedachten wordt gezet, kan zij de wethouder ontslaan.

Of een wethouder opgevolgd dient te worden is per geval verschillend. Het aantal wethouders mag minimaal twee en maximaal 20 procent van het aantal raadszetels zijn. Een college kan verder een meerderheidscollege, een afspiegelingscollege, dan wel een minderheidscollege zijn. De ChristenUnie is voor een afspiegelingscollege. Dit doet het meest recht aan de vertegenwoordiging van alle in de raad zittende partijen. Bij een meerderheidscollege vertegenwoordigen de wethouders de partijen die in de raad een meerderheid vormen. Theoretisch is er ook een mogelijkheid van een minderheidscollege. Dit is mogelijk als een meerderheid van de raad het daarmee eens is. Het maakt het besturen echter lastig omdat het dan vaak voor kan komen dat voorstellen weggestemd worden. Geconcludeerd kan worden dat er voor wat betreft de opvolging van de vertrokken wethouder veel aan de raad wordt overgelaten. De raad zou er ons inziens naar moeten streven om het college van B&W een afspiegeling van de partijen uit de raad te laten zijn.

Een ander resultaat van het genoemde onderzoek is dat een 'wethoudersbaan' over het algemeen als heel leuk en afwisselend wordt ervaren. Laat dat een stimulans zijn om de leeggevallen plaatsen op te vullen!

Uit het Trouw-onderzoek

(6 januari 2001, p.17 en 19)

Elke drie werkdagen treedt ergens in Nederland een wethouder af. De helft van de wethouders verdwijnt met veel lawaai: na een politiek meningsverschil, een smerig spelletje van de eigen of een vijandelijke fractie of een kennelijk onvergeeflijke persoonlijke misstap. De andere helft gaat in alle rust: omdat de werkdruk te groot was, de gezondheid te wensen overliet of gewoon omdat een andere baan lokte.

Kijken we naar de wethouders van alle partijen dan was het vinden van ander werk de belangrijkste van twaalf in het onderzoek onderscheiden redenen voor het opstappen van een wethouder. 22% ging om die reden weg (in 40% van de gevallen was die andere baan een burgemeesterspost).

Op nummer twee staat 'gezondheid' (11,8%), op nummer drie staat 'hele college afgetreden' (10,2%) en een gedeelde vierde plaats is er voor 'onenigheid in college', 'partij trok zich terug uit coalitie' en 'overig/onbekend' (9,3%). Een goede vijfde plek is weggelegd voor 'weggestuurd' (7,3%).

In het Trouw-onderzoek zijn SGP, GPV en RPF op één hoop geveegd, dus voor de ChristenUnie kunnen geen precieze uitspraken gedaan worden. Welke oorzaken voor het weggaan van een wethouder scoorden het hoogst bij SGP, GPV en RPF? Een gedeelde eerste plaats is er voor 'werkdruk' en 'overlijden'. Op nummer twee staat 'pensioen of VUT', op de voet gevolgd door 'misstap'. Een gedeelde vierde plaats is er voor 'weggestuurd' en 'ander werk'. Op vijf staat tot slot 'gezondheid'.

Opvallend hierbij is dat de kleine christelijke partijen op de punten 'werkdruk', 'overlijden' en 'pensioen of VUT' het hoogst scoren van alle partijen. Vooral werkdruk torent er hoog bovenuit. De combinatie 'overlijden', 'pensioen of VUT' en 'gezondheid' is waarschijnlijk te wijten aan de gemiddeld hogere leeftijd van deze wethouders. Werkdruk ook? Tijd voor een eigen enquête?!

Tot slot de andere kant van het verhaal: welke redenen voor het weggaan van een wethouder kwamen bij SGP, GPV en/of RPF helemaal niet voor? Hier komen ze: 'wisselwethouder', 'problemen met de eigen fractie', 'partij uit de coalitie', 'onenigheid in college' (op dit punt zijn de kleine christelijke partijen de enige partijen bij wie deze reden helemaal niet heeft gespeeld!), 'hele college afgetreden' en 'andere reden'.

Opening Stadsmuseum
Zoetermeer met
staatssecretaris Rick v.d.
Ploeg en directeur van het
museum Jonetta v.d. Ploeg

Hoeren en hoerenlopers

Kort na mijn aantreden in 1998 ontdekte ik grote onvrede bij kunstenaars. Een groot tekort aan ateliers, amper ruimte voor exposities en vrijwel geen galleries. Dat waren enkele uit een reeks van klachten. "En de komende jaren zal het ook wel weinig soeps zijn met een christen-wethouder aan het roer", moeten ze gedacht hebben. Ik heb zelfs een kunstenaar in een huilbui zien uitbarsten, omdat deze wethouder zowel verantwoordelijk was voor de gemeentereiniging als beeldende kunst. Zoetermeer was nog nooit zo diep gezonken! En om eerlijk te zijn, veel verder dan het schoolreisje naar het Kröller-Müller museum en een bezoekje aan de Nachtwacht was ik tot dan nog niet gekomen.

Ongeveer tien spraakmakende beeldend kunstenaars kreeg ik zover om samen met mij en mijn ambtenaren om de tafel te gaan zitten. Samen analyseren wat er goed en fout gaat en wat we daaraan zouden kunnen doen. Twee keer hebben we alle (circa 70) Zoetermeerse beeldend kunstenaars uitgenodigd om mee te denken. Ook voor de leden van de raadscommissie Welzijn werd een geslaagde brainstorm-bijeenkomst gehouden met beeldend kunstenaars. Op locatie: een afbraakpand, tijdelijk in gebruik gegeven bij enkele kunstenaars als anti-kraak maatregel. Dit was nieuw! Niet als vijanden tegenover elkaar, maar de krachten bundelen om een impuls te geven aan de professionele beeldende kunst. En ondanks het gezegde "zoveel mensen, zoveel wensen" (zeker bij beeldend kunstenaars!) lag er binnen een jaar een

breed gedragen en door de gemeenteraad vastgesteld 'Actieplan beeldende kunst' op tafel.

Inmiddels zijn er al ongeveer twintig ateliers, een expo-ruimte en enkele galleries bijgekomen. Ook aan het verkrijgen van draagvlak onder de Zoetermeerse bevolking wordt hard gewerkt. Want de legitimatie om je als overheid druk te maken over beeldende kunst ligt mijns inziens niet in de kunst zelf, maar in de bijdrage die beeldende kunst kan leveren aan de kwaliteit van de samenleving. Professionele PR en communicatie, veel aandacht voor kunst in de openbare ruimte, aansprekende en laagdrempelige exposities en evenementen dragen bij aan een omslag van "raar, eng en moeilijk" naar "leuk, verrassend en verrijkend".

De meneer met zijn project over hoeren en hoerenlopers heb ik mijn principiële bezwaren verteld. Ook uitgelegd dat onze gezamenlijke ambitie om een omslag in de publieke opinie over beeldende kunst te krijgen zo vakkundig om zeep zou worden geholpen. Dat was voor hem een flinke kater. Maar het project is niet doorgegaan en de rel die ik vreesde is uitgebleven. Helemaal ongelijk konden ze me niet geven en misschien wilden ze toch een beetje zuinig zijn op hun wethouder cultuur.

apheidema@hetnet.nl
<http://www.zoetermeer.nl>
<http://www.zoetermeer.nl/1100/1120.htm>

Dualisering en de kloof tussen

Door Arie Slob en Erik van Dijk

'Goed bestuur, dicht bij de burger' is een van de hoofdthema's voor de ChristenUnie. Dit betekent onder meer dat het bestuur van land, provincies en gemeenten kwalitatief goed moet zijn, maar ook dat bestuur alleen maar goed kan zijn als het dicht bij de burger staat. Hoe is het tegenwoordig gesteld met de relatie tussen de burger en de politiek op het lokale niveau? Dit artikel wil een analyse geven van de bestuurlijke praktijk op lokaal niveau, de kabinetsplannen voor dualisering van het gemeentebestuur en de positie van de burger daarin.

"Raadsleden laten zich dicteren door de bergen papier uit het ambtelijk apparaat. De raad zit allang niet meer in een beleidsbepalende rol".¹ Bestuurskundige Jaring H. Hiemstra, die in 1999 promoveerde op het onderzoeksproject *Het besturen van grote gemeenten*², vindt dat het lokaal bestuur in Nederland verbureaucratiseerd is. Als het om de positie van de gemeenteraad gaat ziet hij een onontkoombare ontwikkeling waarin de raad zich veel meer gaat concentreren op de volksvertegenwoordigende en controlerende taak. De volksvertegenwoordigende rol heeft, zo meent Hiemstra, vooral betrekking op het "naar binnen brengen" van die zaken die er onder burgers leven op politiek-bestuurlijk niveau.³ Hiemstra lijkt in zijn pleidooi voor een verdere dualisering van het lokaal bestuur op zijn wenken bediend te zijn door het rapport van de Staatscommissie *Dualisme en lokale democratie* dat 17 januari 2000 het licht zag.

Elzinga

De Staatscommissie *Dualisme en lokale democratie*, in de wandelgangen meestal aangeduid als de commissie Elzinga, signaleert in haar rapport een aantal hoofdproblemen voor de lokale democratie. Met name wordt genoemd de aanwezige spanning tussen de formele monistische structuur en de meer dualistische bestuurspraktijk, de gebrekkige herkenbaarheid van het lokale bestuur als forum van politieke besluitvorming, het onder druk staan van de positie van politieke partijen en het onder druk staan van de collegialiteit van burgemeester en wethouders.

De commissie Elzinga komt met een groot aantal aanbevelingen om iets aan die problemen te veranderen. Een van de voorgestelde veranderingen is de invoering van een dualistisch bestuursmodel, waardoor een duidelijke scheiding wordt aangebracht tussen de positie en de bevoegdheden van de raad en die van het college. De bestuurlijke bevoegdheden, ook in bijzondere wetten, komen in beginsel bij het college te liggen. Daarmee wordt de gemeentelijke bestuursfunctie geconcentreerd bij het college van B&W. De raad kan zich in het voorgestelde model concentreren op zijn rol als volksvertegenwoordiging en controleur van het beleid dat door het college wordt gevoerd. Om aan haar verordenende en controlerende bevoegdheid goed invulling te kunnen geven wordt de raad een aantal aanvullende instrumenten toegekend.⁴

Met enige nuances en aanvullingen heeft het kabinet het rapport Elzinga onderschreven. Op 29 augustus 2000 heeft in de Tweede Kamer een hoofdlijnen debat over het kabinetsstandpunt plaatsgevonden waarin brede steun voor dualisering bleek.⁵ Gert Schutte was namens de ChristenUnie een van de meest kritische sprekers. Hij sprak onder meer zijn verbazing uit over het feit dat in het rapport de positie van de burger zo op de achtergrond was gebleven. "Als hoofdprobleem voor het lokaal bestuur wordt genoemd de onder druk staande positie van politieke partijen. De meeste burgers zien de partijen niet of nauwelijks meer zitten. Vervolgens wordt voor de oplossing hiervan vooral gekeken naar de organisatie van de overheid en de verdeling tussen overheidsorganen. Had niet de rode draad in rapport en kabinetsstandpunt moeten zijn: hoe kan worden bevorderd, dat de burgers de lokale politiek weer gaan zien als hun zaak, de lokale bestuurders als hun vertegenwoordigers?", zo vroeg Schutte zich hardop af. Hij adviseerde nadrukkelijk bij de vervolgdiscussies over dit onderwerp de relatie tussen lokale- en provinciale overheden en de burgers een centralere rol te laten spelen dan dat tot nu toe gebeurd was.⁶

Arie Slob was jarenlang gemeenteraadslid in Zwolle en heeft recentelijk Gert Schutte opgevolgd als Tweede Kamerlid voor de ChristenUnie. Erik van Dijk is Onderzoeker Lokale Overheden bij het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie.

bestuur en burger

Ook het Kort Commentaar dat zeer recent vanuit het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie is verschenen⁷, is zeer kritisch als het gaat om de hoge verwachtingen die de commissie-Elzinga en in haar voetsporen de regering en organisaties als de VNG van het dualiseringstraject hebben. Dualisering zou volgens de voorstanders de politieke herkenbaarheid van de gemeentelijke besluitvorming voor burgers vergroten. Dat is echter maar de vraag.

Burgers

Met het wijzen op de rol van de burger lijkt de vinger wel op een zere plek gelegd te zijn. De vele pleitbezorgers van een verdere dualisering van de lokale democratie haasten zich wel om aan te geven dat dualisme geen doel op zichzelf is, maar juist een middel om de afstand tussen de burger en bestuur te verkleinen en de lokale democratie te vernieuwen. Het zou dan gaan om zaken als het terugbrengen van het debat in de gemeenteraad en het betrekken van burgers bij beleidsvoorbereiding en besluitvorming⁸. Ook de versterking van de vertegenwoordigende functie van het raadslid zou een belangrijke rol spelen bij de vernieuwing van de lokale democratie. Raadsleden zouden meer naar hun achterban moeten. Door de scheiding van bevoegdheden en door op hoofdlijnen te sturen zou het raadslid meer tijd krijgen voor de burger.⁹ Hij zou immers veel minder tijd kwijt moeten zijn met vergaderen en stukken lezen.¹⁰ ChristenUnie-politici zouden deze woorden toch uit het hart gegrepen moeten zijn. Zijn ook wij niet van mening, om de woorden van ChristenUnie-wethouder Arie de Graaf uit Veenendaal in het laatste nummer van *HandSchrift* maar eens aan te halen, dat tussen 'goed bestuur' en 'dicht bij de burger' een is-gelijkteken behoort te staan? De motivering van dit standpunt is mede te vinden in de bijbelgedeelten die als onderbouwing van onze overheidsvisie worden gebruikt. Zo lezen we bijvoorbeeld in Romeinen 13 vers 4 dat de overheid in dienst van God staat, *u ten goede*. Ook in 1 Petrus 2 vers 14 wordt duidelijk gemaakt dat het overheidsoptreden het welbevinden van de onderdanen moet dienen ("*tot lof van wie goed doet*").

In zijn boek *Burger in beeld*¹¹ beschrijft Rienk Janssens uitgebreid de christelijke visie op burgerschap en vergelijkt die met andere gangbare visies zoals de liberale en sociaal-democratische burgerschapsvisies. Daarin wordt een krachtige lijn aangegeven vanuit de Bijbel via Augustinus en Calvijn naar denkers als mr. G. Groen van Prinsterer. Christelijk burgerschap betekent midden in

In februari 2001 is vanuit het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie een Kort Commentaar verschenen, geschreven door drs. Roel M. Freeke en getiteld: *Goede raad voor het gemeentebestuur. Een reactie op de voorgenomen dualisering van het gemeentebestuur en een aanzet tot een visie op de lagere overheden*. Alle bestuurders hebben dit 50-pagina's tellende boekje al toegestuurd gekregen. Donateurs kunnen het gratis opvragen bij het partijbureau in Amersfoort.

Het Kort Commentaar (KC) geeft eerste een beschrijving en analyse van het rapport van de commissie-Elzinga en de daarop gebaseerde kabinetsvoorstellen. Vervolgens wordt een eigen analyse gegeven van de toestand van de hedendaagse lokale democratie. Daarna volgt een uiteenzetting van de visie van de ChristenUnie op de (lokale) overheid. Tot slot worden dan de kabinetsvoorstellen aan de hand van de eigen visie beoordeeld.

de samenleving staan en betrokken zijn op de ander. Politieke partijen en hun bestuurders spelen volgens Janssens daarbij een belangrijke rol. Dit moet dan wel gebeuren "op basis van een normatieve en integrale visie op de inrichting van de samenleving."¹² Het zijn de politieke partijen en hun bestuurders die de verschillende deelbelangen in de samenleving moeten afwegen en integreren in een besluit dat het belang van heel de samenleving beoogt. Daarbij zullen zij meer dan voorheen moeite moeten doen "om de morele en normatieve keuzen van de burgers bloot te leggen" en "hun achterban moeten 'opzoeken'."¹³ Burgergericht denken en handelen zou het kenmerk moeten zijn van ChristenUnie-bestuurders. Iedere poging om de afstand tussen de burger en bestuur te verkleinen verdient daarom onze hartelijke steun. De vraag is echter of de voorgestelde dualisering het bestuur echt dicht bij de burger zal brengen. We hebben daar zo onze vragen bij.

Raad van toezicht?

Zo is het de vraag of een raad die alleen nog maar het college controleert en visies op hoofdlijnen mag geven, voor de burgers wel voldoende herkenbaar is. Ralf Kleinfeld, hoogleraar vergelijkende politicologie aan de universiteit van Osnabrück en kenner van het Nederlands bestuur, heeft daarbij in ieder geval grote twijfels. "Concrete belangenbehartiging, daar gaat het de burgers om. De relatie met volksvertegenwoordigers komt pas tot leven als voor hen belangrijke zaken op het spel staan, zoals een scholenfusie of een uitbreidingsplan", aldus Kleinfeld. Het concept van de controlerende raad, zo geeft hij aan, past niet goed in het klassieke democratiemodel, eerder in het concernmodel dat de

laatste twee decennia bij de gemeenten in Nederland zo populair is geworden. “De neiging om de rol van de raad te reduceren is typisch een uitvloeisel van het New Public Management, de stroming die de overheid zoveel mogelijk als een concern wil besturen. In die visie krijgt de gemeenteraad de rol van raad van toezicht”, aldus de Duitse hoogleraar Kleinfeld.¹⁴

Ook Schutte heeft bij deze zaak in het overleg met het kabinet de kritische vinger gelegd. Hij vroeg zich af wat de burger nu echt van zijn volksvertegenwoordiging zal verwachten. “Is dat het bij verordening aangeven van algemene kaders of het nemen van besluiten zelf? Het controle uitvoeren op besluiten of het nemen van besluiten zelf?”¹⁵ In het algemeen, zo gaf Schutte aan, zullen burgers zich tot de besluitvorming zelf betrokken voelen. In de dualiseringsvoorstellen zal juist dat nemen van concrete besluiten echter een zaak worden van het uit bestuurders bestaande college.

Het is onduidelijk welke gevolgen het verlies van de bestuurlijke verantwoordelijkheid van de raad voor haar verhouding met de burgers zal hebben en het is maar de vraag of de nieuwe instrumenten die in het dualistische systeem voor de raad beoogd zijn wel een substantiële verbetering tot gevolg zal hebben. Zo is het rijtje maatregelen dat genomen kan worden in het kader van de voorgestelde ontvlechting van raad en college indrukwekkend groot.¹⁶ Een groot gedeelte van de voorgestelde maatregelen behoort echter in veel gemeenten al tot de mogelijkheden of zou dat in ieder geval kunnen zijn. Daar is geen dualisering voor nodig. Het gaat om aanbevelingen als: leden van het college zijn geen voorzitter van raadscommissies, niet-raadsleden kunnen lid zijn van commissies van advies en bijstand, invoeren van spreekrecht voor burgers in raad (commissie), het recht van initiatief en amendement, het schriftelijk vragenrecht, het recht van interpellatie, het hebben van een periodiek mondeling vragenuur voor het stellen van vragen aan het college, het recht hebben op het verkrijgen van alternatieve beleidsvoorstellen, het recht hebben op en actief gebruik maken van ambtelijke ondersteuning en het recht om een lokale rekenkamerfunctie in te stellen. We noemen nu al elf van de zestien genoemde maatregelen bij het kopje ‘ontvlechting raad en college’. Stuk voor stuk zijn deze zaken al mogelijk in de huidige monistische raadsstructuur. Het verschil is alleen dat het straks wettelijk vastgelegd is.

College

De voorgestelde dualisering zal ook moeten doorwerken in de positie van de wethouder. Onder het motto ‘het college bestuurt en de raad normeert en controleert’ zal in een dualistische systeem een wethouder geen raadslid meer zijn. Redenerend vanuit het dualistisch model is dit een logische stap. Deze maatregel heeft tot gevolg dat er nu ook wethouders van buiten de raad aangetrokken kunnen worden. Dit zou als voordeel kunnen hebben dat

gekwalficeerde personen die wel een bestuurlijke, maar niet een vertegenwoordigende functie ambiëren, mogelijk sneller geïnteresseerd kunnen worden voor een wethouderspost. We schrijven nadrukkelijk *mogelijk*, omdat de praktijk zal moeten bewijzen of hiervoor wel echt belangstelling is. Het is nog maar de vraag of juist deze personen in staat zullen zijn de veronderstelde kloof tussen bestuur en burger te overbruggen. Het risico is aanwezig dat er (meer) carrièrebestuurders komen die onvoldoende feeling hebben met zowel raad als de samenleving. Dat risico wordt nog groter als voor een beoogd wethouder van buiten de gemeente ontheffing wordt gegeven van het vereiste van ingezetenschap. De vraag is ook hoe een op grotere afstand van de lokale partijpolitiek opererend college in de bestuurlijke praktijk zal gaan functioneren? Wethouders bezoeken in beginsel geen fractievergaderingen, zo wordt er gesteld. Mogelijk zitten we in ons denken nog te veel vast in het monistisch systeem, maar hier zien we in de praktijk veel problemen ontstaan. Natuurlijk is het verwerpelijk als collegepartijen eerst binnenskamers met elkaar allerlei compromissen bakken, die later als een voldongen feit door de raad heen geduwd worden. Het verder uit elkaar houden van fracties en wethouders lijkt dit te voorkomen. Wat nu ontstaat is echter een verhoogde kans op polarisatie tussen college en raad. En omdat de band tussen college en collegefracties nooit volledig doorknipt kan worden (daar zou de burger ook helemaal niets van begrijpen) zal er altijd sprake van een zeker overleg moeten zijn. Het is overigens zeer verwonderlijk dat van deze maatregel veel verwacht wordt. In het dualistische Den Haag is zeker de jaren onder paars de gang van de fractievoorzitters van de regeringspartijen naar het torentje van Kok voor ‘informeel overleg’ berucht geworden. Veel heikele kwesties, waaronder de vreemdelingenwet, werden voor officiële behandeling al ‘netjes’ onderling afgeregeld. Alsof daarmee de vermeende kloof tussen burgers en overheid verder verkleind kan worden. Hoeveel torentjes zullen er straks in alle Nederlandse gemeenten opgetrokken worden?

ChristenUnie

De ChristenUnie is niet uit principe tegen een dualisering van het lokaal bestuur. De vraag is alleen of de voorgestelde dualisering het medicijn is voor de kwalen die de staatscommissie Elzinga bij het lokaal bestuur heeft vastgesteld. Als het gaat om het dichterbij de burger brengen van de politiek is dit nadrukkelijk de vraag. Dat verander je niet door enkele structuurwijzigingen. Waar nodig mogen die best aangebracht worden, maar wat echt noodzakelijk is zijn ingrijpende cultuurveranderingen. We noemen er drie.

Allereerst hebben burgers behoefte aan (en recht op!) politici en politieke partijen die vanuit duidelijke principes keuzen durven te maken. “Politieke partijen fungeren

op het snijvlak van overheid en samenleving en zijn bij uitstek geschikt als intermediair tussen burger en politiek. Zij zijn het die vanuit verschillende normatieve overtuigingen de verschillende deelbelangen in de samenleving moeten afwegen en integreren in een besluit dat het belang van heel de samenleving beoogt. De vervaging van de ideologische verschillen tussen politieke partijen kan vanuit dit oogpunt als zorgwekkend worden beschouwd, omdat ze illustreert dat de politiek steeds meer in het teken komt te staan van pragmatische en steeds minder van principiële overwegingen.”¹⁷

Gemaakte keuzen moeten vervolgens ook helder gecommuniceerd worden naar de betrokkenen. De wijze waarop politici in het openbaar verantwoording afleggen voor hun beleid vormt de belangrijkste publieke toetssteen voor de legitimiteit van politieke besluiten. “Herstel van de publieke geloofwaardigheid van de politiek vergt een meer open wijze van politieke verantwoording dan thans veelal gebruikelijk is. Alleen onder die voorwaarde zijn burgers in staat om de zorgvuldigheid van de besluitvorming te beoordelen”.¹⁸

Ten derde hoort aan dit alles uiteraard vooraf te gaan dat bestuurders een luisterend oor hebben voor wat er echt leeft in de samenleving. En ook dat alle mogelijkheden benut worden om burgers mee te laten denken en praten. Interactief beleid hoort bij een goed bestuur dat dichtbij de burger staat. Zoals in het Kort Commentaar staat betekenen de afnemende binding aan politieke partijen, de daling van de opkomst bij verkiezingen e.d. nog niet dat de politieke belangstelling van de burger ook afneemt.¹⁹ Burgers zijn wel degelijk geïnteresseerd in hun eigen leefomgeving en wat daarin kan verbeteren.

Dit alles zou een vanzelfsprekende attitude voor iedere bestuurder moeten zijn. De praktijk is vaak anders geweest. Met name de soms zeer regenteske bestuurshouding van sinds jaar en dag dominerende partijen, in combinatie met het steeds fletser wordende profiel van veel landelijke politieke partijen, heeft grote consequenties gehad voor het vertrouwen van de burger in de politiek. Het heeft de vitale levenskracht van de lokale democratie aangetast. Van ChristenUnie-bestuurders mag gevraagd worden dat ze zich op een goede manier profileren als hardwerkende bestuurders met een duidelijke politieke boodschap die op een betrokken en integere wijze zich sterk maken voor het belang van de samenleving. Daarbij niet hun eigen eer en roem zoekend, maar de eer van God. Daar gaat werfkracht vanuit. Zeker weten!

- 1 Dr. Jaring H. Hiemstra, *Gekozen burgemeester. Goed voor de organisatie*, in: VNG Magazine, 2/9 juli 1999.
- 2 Dr. Jaring H. Hiemstra, *Het besturen van grote gemeenten; vier varianten en een toekomstperspectief*, Alphen aan de Rijn 1999.
- 3 *Ibidem*, p. 227
- 4 *Dualisme en lokale democratie. Rapport van de Staatscommissie Dualisme en lokale democratie*, Den Haag 2000, o.a. p. 455-463.
- 5 Op 8 december j.l. heeft de ministerraad op voorstel van minister De Vries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) ingestemd met het wetsvoorstel Dualisering gemeentebestuur. In het wetsvoorstel wordt het kabinetsstandpunt over het rapport van de Staatscommissie Elzinga verder uitgewerkt. Het wetsvoorstel ligt op dit moment bij de Raad van State voor advies en zou nog dit kalenderjaar in de Tweede Kamer moeten worden behandeld. De motoren achter dit proces hopen dat de behandeling in de Eerste Kamer dan begin 2002 plaats kan vinden, zodat de nieuwe Gemeentewet op 7 maart 2002 (een dag na de raadsverkiezingen) in werking kan treden.
- 6 uit bijdrage van G.J. Schutte tijdens discussie over kabinetsstandpunt rapport commissie Elzinga, 29 augustus 2000.
- 7 Drs. Roel M. Freeke e.a., *Goede raad voor het gemeentebestuur*, Amersfoort 2001.
- 8 Het betrekken van burgers bij beleidsvoorbereiding en besluitvorming wordt meestal ‘interactieve beleidsvorming’ genoemd. Volgens de commissie-Elzinga is de opmars van dit ‘interactief beleid’ een van de redenen om het gemeentebestuur te reorganiseren (Zie o.a. *Dualisme en lokale democratie. Rapport van de Staatscommissie Dualisme en lokale democratie*, Den Haag 2000, p. 264)
- 9 Deze fraaie passages zijn terug te vinden in de uitgave *Menu à la carte* van de Vernieuwingsimpuls Dualisme en lokale democratie. *Vernieuwingsimpuls Dualisme en lokale democratie. Menu à la carte*, VNG uitgeverij, Den Haag, 2000, pag. 8.
- 10 Het is overigens maar de vraag of raadsleden meer tijd krijgen en vervolgens of ze die gewonnen tijd dan gebruiken voor meer contact met de burgers.
- 11 Rienk Janssens, *Burger in beeld. Een christelijke visie op overheid, individu en samenleving*, Groen van Prinsterer Stichting, het wetenschappelijk bureau van het GPV, 1999.
- 12 *Burger in Beeld*, p.102. Vergelijk ook met het essay van Roel Kuiper dat een aanzet is tot zo’n integrale samenlevingsvisie.
- 13 *Ibidem*.
- 14 zie dossier Elzinga op internet-site www.samsom-burgerzaken.nl
- 15 uit bijdrage van G.J. Schutte, a.w., 29 augustus 2000.
- 16 *Vernieuwingsimpuls*, a.w., p. 37.
- 17 *Burger in beeld*, p.84-85.
- 18 Geert Munnichs, *Publiek ongenoegen en politieke geloofwaardigheid. Democratische legitimiteit in een ontzuilde samenleving*, Assen 2000, p.3.
- 19 Zie ook: *Tussen staat en electoraat. Politieke partijen op het snijvlak van overheid en samenleving* (Raad voor het Openbaar Bestuur, Den Haag 1998).

Het wereld wijde web van met elkaar verbonden computers, het internet is in de laatste paar jaar enorm gegroeid. Steeds meer informatie aan de ene kant en steeds meer gebruikers aan de andere kant. Met deze rubriek willen wij de lezers helpen de weg te vinden op de digitale snelweg en zo het web wijzer te gebruiken.

Op de site www.christenunie.nl heeft het wetenschappelijk instituut een aparte afdeling met algemene informatie, een agenda, informatie over publicaties e.d. Hier is ook het essay van Roel Kuiper te downloaden.

Ook leuk:

www.karsveling.nl
www.arieslob.nl
www.vul-de-naam-van-iemand-op-de-kandidatenlijst-maar-in.nl

Overige politieke partijen:

www.pvda.nl
www.vvd.nl
www.cda.nl
www.d66.nl
www.groenlinks.nl
www.sp.nl
www.sgp.nl

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen:
<http://docserver.ub.rug.nl/dnpp/>

Lijsten met politieke partijen bij NL-menu in de sectie 'Politiek en samenleving'
<http://www.nl-menu.nl/nlmenu.nl/secties/233/233.html>

Overheid

De Tweede Kamer: www.parlement.nl
De Eerste Kamer: www.eerstekamer.nl

Enkele kranten:

www.reformatorischdagblad.nl
www.erdee.nl
www.nd.nl
www.trouw.nl

Europa:

de Europese Unie
<http://europa.eu.int>
de site van de SGP/RPF/GPV-fractie
www.eurofractie.nl

Vragen, reacties of interessante links te melden? Email naar denkwijzer@christenunie.nl

Lokale democratie

De staatscommissie Dualisme en lokale democratie
www.staatscommissie-dualisme.nl/rapport/tekst-rapport.html
www.vernieuwingsimpuls.nl
www.vng.nl

Politieke links

Binnenhofsezaken:
www.politics2day.net/bhzlinks.html
De politieke startpagina:
<http://politiek.pagina.nl>

Min of meer onafhankelijke politieke sites

Het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) is een landelijke, niet-partijgebonden organisatie die zich ten doel stelt politieke en maatschappelijke participatie te bevorderen.
www.publiek-politiek.nl/index1.html

Online discussiëren met en over de politiek. Noemen zichzelf 'proeftuin voor de digitale democratie'.
www.referendum.nu

Binnenlands Bestuur online
www.binnenlandsbestuur.nl

Interview met Paul Frissen, hoogleraar bestuurskunde aan de KUB
www.binnenlandsbestuur.nl/oi/oi_6/interview.html

Paul Frissen heeft ook een eigen website met veel informatie over zijn visie en die van anderen
www.p-h-a-frissen.nl/

De Raad voor het openbaar bestuur (Rob) is een adviesorgaan van de regering en het parlement.
www.rfv.nl/rob/adviezen/adviezen.html

Sociaal Cultureel Planbureau
Veel rapporten of samenvattingen ervan zijn rechtstreeks te downloaden
www.scp.nl

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden)
www.vu.nl/hdc

De schuldvraag

Lt.-kolonel mev. drs. C.A. Voorham
Directeur Stichting Leger des Heils
Welzijns- en Gezondheidszorg

Helpt het stellen van de schuldvraag om tot een goede oplossing te komen? Zoals meestal is ook hierop het antwoord: het hangt er maar van af!

Het Leger des Heils ziet het aantal mensen dat een beroep moet doen op langdurige hulpverlening vanwege hoge schulden schrikbarend groeien. Er is zelden of nooit één oorzaak aan te wijzen waarom mensen in de problemen raken. Het niet kunnen beschikken over voldoende geld speelt meestal een belangrijke rol. De logische conclusie dat de uitgaven groter zijn dan de inkomsten helpt niet om tot een oplossing te komen.

Waar gaat het om? In Nederland hebben meer dan 230.000 huishoudens hardnekkige, problematische schulden. Gezinnen raken in financiële problemen en daar speelt huurschuld vaak een rol bij. Zij kunnen niet langer zelfstandig aan hun verplichtingen voldoen. Bij niet betalen komt men op straat te staan en moet gebruik gemaakt worden van opvangvoorzieningen. Een van de eerste zaken die daar gebeurt is de problemen op een rij zetten en aan de slag gaan om die problemen op te lossen. Dan blijkt steeds vaker dat mensen die van de Sociale Dienst een uitkering krijgen, over een bankrekening moeten beschikken om deze uitkering te ontvangen. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor het kunnen ontvangen van kinderbijslag. Contante uitkeringen worden nauwelijks meer gedaan. Iedere Nederlander zou over een bankrekening moeten kunnen beschikken. Echter steeds vaker worden cliënten met schulden een bankrekening geweigerd.

Het Leger des Heils lost dat op door in de plaats van de cliënt ontvanger en beheerder van het geld te zijn. Daarmee zou het Leger des Heils de

wet overtreden, maar dat moet dan maar. De cliënt krijgt door de huidige regelgeving niet de gelegenheid verantwoordelijkheid te dragen voor eigen inkomsten en uitgaven. Wie het al moeilijk vond om met geld om te gaan wordt de kans onthouden dit met begeleiding goed te leren. Natuurlijk kun je niet zomaar een streep door de rekening zetten en zonder begeleiding iemand opnieuw laten beginnen. Maar iemand de kans onthouden opnieuw te beginnen is mensont-erend.

De hulpverlening van het Leger des Heils vindt zijn grondslag in Gods Woord. Daarin staat dat door heel veel verschillende oorzaken het soms mis kan lopen in het leven, maar ook dat het positieve effect van berouw en behoefte aan vernieuwing vergeving zou moeten zijn. Zelfs 70 keer zeven keer! Wie durft dan nog te handelen in de trant van: eenmaal in de fout, een leven lang last. Ik kan me nog de tijd herinneren dat op de achterwand van bijeenkomsten van het Leger des Heils de tekst prijkte; "Hij gedenkt uw schuld niet meer!" Daar geloof ik anno 2001 nog steeds in: de vergevende liefde van Jezus Christus voor ieder mens. Ook geloof ik dat christenen die openbare functies vervullen de opdracht hebben in de samenleving voor ieder mens een nieuwe kans mogelijk te maken. Ook al is de schuld groot.

Het mooiste is en blijft: ieder mens een nieuwe kans!

www.legerdesheils.nl

Dit is een bewerking van een lezing die op 26 juni 2000 is gehouden op een congres van het Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek (SISWO) van de Universiteit van Amsterdam.

Euthanasie in Nederland: een dertigjarige strijd

Door Roel Kuiper

Op 10 april a.s. behandelt de Eerste Kamer het wetsvoorstel 'levensbeeindigend handelen en hulp bij zelfdoding'. Dit wetsvoorstel is door het kabinet betiteld als een 'sluitstuk' van de euthanasiewetgeving. In ieder geval is het een mijlpaal in een euthanasiediscussie die inmiddels al zo'n dertig jaar gevoerd wordt. Dat debat heeft diverse stadia doorlopen, politieke mijlpalen gekend en invloed gehad op politieke stromingen. In dit artikel staat de vraag centraal wat dertig jaar euthanasiedebat voor orthodoxe protestanten heeft betekend. Welke motieven dreven hen in hun dertigjarige strijd tegen de legalisering van euthanasie? Welke visie op de samenleving hebben zij eraan overgehouden?

De SGP, het GPV en de RPF en hun achterbannen stonden in de afgelopen decennia zij aan zij in de strijd tegen de legalisering van de euthanasie. Dit wordt extra duidelijk als we letten op de toegenomen formele en institutionele activiteit aan dit front. Vanaf de vroege jaren zeventig zijn organisaties ontstaan als het Nederlands Artsenverband, de Nederlandse Patiënten Vereniging, de juristenvereniging Pro Vita, het Lindeboom Instituut, Stichting Schreeuw om Leven, Stichting Kuria, etc. Nu de legalisering in haar laatste fase is, is het goed nog eens te kijken naar de achterliggende drijfveren van het debat. Sommige opvattingen worden niet altijd gecommuniceerd, maar zijn voor de betrokken groepen zelf van wezenlijke betekenis. Er is een binnenkant in deze discussie die soms nauwelijks zichtbaar is. Daarnaast zijn sommige argumenten en stijlen van argumentatie in de loop van de tijd nogal gewijzigd. Zo maken felle reacties plaats voor meer berustende. Deze veranderende argumentatie blijkt uit de verschillende fases die de dertigjarige strijd heeft doorlopen.

Fasering

Er zijn drie fases waarneembaar:

Van 1970 tot 1985, met als eindpunt het rapport van de staatscommissie in 1985;

Van 1985 tot 1993, met als eindpunt de aanvaarding van het wetsvoorstel-Hirsch Ballin;

Van 1993 tot heden, met als eindpunt de aanvaarding door de Tweede Kamer van het wetsvoorstel van Paars II.

Fase 1: Felle verontwaardiging

De euthanasiediscussie - dat wil zeggen: de euthanasiediscussie met een duidelijk publiek karakter - begon in Nederland omstreeks 1970. Aanleiding was het boek van dr.J.H. van den Berg, *Medische macht en medische ethiek*, en de euthanasie-zaak tegen dr. Postma in Leeuwarden, een Friese huisarts die haar moeder had laten sterven. Op de achtergrond speelde de beschikbaarheid van nieuwe medische technieken een rol, die de artsen de mogelijkheid gaven het levenseinde van mensen te manipuleren. Voorstanders van een 'goede dood' wekten de indruk dat er *nieuwe* mogelijkheden van 'humaan sterven' waren, waardoor een nieuwe bezinning noodzakelijk was. In 1975 volgde de oprichting van de Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie. Onder artsen, juristen en politici ontstond een discussie over de noodzaak en wenselijkheid van regulerende wetgeving. Dit mondde uit in de instelling van een staatscommissie in 1982 die in 1985 met een rapport kwam. Euthanasie zou met inachtneming van zorgvuldigheidseisen mogelijk moeten worden.

De reacties uit orthodox-protestantse kring waren in deze jaren fel en verontwaardigd. Dat kwam doordat nog niet duidelijk was hoe het vraagstuk politiek gehanteerd zou gaan worden. De scherpe en appellerende toon in kranten en brochures paste enerzijds bij het gepolariseerde politieke klimaat van de jaren zeventig, maar was tegelijkertijd gericht op het vinden van medestanders

Roel Kuiper is directeur van het wetenschappelijke instituut van de ChristenUnie en tevens voorzitter van het Platform 'Zorg voor Leven' (een platform van ongeveer 30 pro-life organisaties), dat zich tegen deze euthanasiewet keert.

dwars door alle partijen heen. Er was nog geen duidelijke scheidslijn tussen christelijk en niet-christelijk, maar eerder een scheidslijn tussen voor- en tegenstanders van euthanasie.

Een belangrijk argument van de tegenstanders betrof een verwijzing naar de euthanasie-praktijken in Hitler-Duitsland. Het boek *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* van Karl Binding uit 1920, waarin euthanasie als oplossing werd aangeprezen, werd gebruikt om te attenderen op een afschrikwekkend verleden. De heftigheid van de reacties was ook wel te begrijpen, gelet op het feit dat velen zich de nazi-tijd nog goed konden herinneren. Ook GPV-voorman P. Jongeling, zelf overlevende van een concentratiekamp, legde het verband met Hitler-Duitsland, evenals overigens Duitse Pro Life-organisaties hedentendage. Een tweede lijn van argumentatie in de jaren 1970-1985 wees op de plicht die artsen hebben om mensen bij te staan in hun strijd tegen ziekte en dood. Jhr. J.A. van der Does de Willebois, actief in de in 1972 opgerichte Nederlandse Artsenvereniging stelde onomwonden: 'Euthanasie is het einde van de geneeskunst'. Artsen als G.A. Lindeboom en K. Gunnink herinnerden aan de eed van Hippocrates en haalden graag een uitspraak van Plato aan, die zij toepasten op de houding die zij van artsen verwachtten: 'een soldaat moet op zijn post moet blijven'.

Een derde lijn van argumentatie was gericht tegen het maken van allerlei onderscheidingen door voorstanders, zoals bijvoorbeeld het onderscheid tussen vrijwillige en onvrijwillige euthanasie en het onderscheid tussen passieve en actieve euthanasie. Van der Does de Willebois meende dat passieve euthanasie een uitvinding was van

de voorstanders van actieve euthanasie,¹ en zag de euthanasie-golf als een reactie op het doorbehandelen van patiënten zonder aanzien des persoons.² Prof. dr. G.A. Lindeboom had al in 1959 gesteld dat het staken van een behandeling of het opvoeren van pijnbestrijding in het aangezicht van de dood geen euthanasie is. De Kamper ethicus J. Douma schreef in 1973: 'Eenmaal ingeburgerde onderscheidingen kan men er moeilijk weer uitkrijgen. We willen dat voor de onderscheiding actieve en passieve euthanasie hier echter wel betreuren. Een onjuist spraakgebruik kan benevelend werken en velen daar brengen waar zij in de aanvang niet terecht wilden komen'.³

Fase 2: Teleurstelling en isolering

De tweede fase brak aan toen duidelijk werd dat Nederland definitief een regeling zocht voor een groeiende euthanasie-praktijk. Het meerderheidsrapport van een zware staatscommissie bevestigde dat in 1985. Het rapport bracht een zuivering aan in het begrippenkader, waardoor de discussie zich ging concentreren op actief levensbeëindigend handelen onder controle van een arts. Ook formuleerde de Staatscommissie gronden die straffeloosheid mogelijk maakten. Na een wetsvoorstel in 1984 van mevrouw Wessel-Tuinman (D66) en een 'proeve' in 1987 van het Tweede-kabinet-Lubbers loodste uiteindelijk justitie-minister Hirsch Ballin in het Derde-kabinet-Lubbers in 1993 een euthanasieregeling door de Kamer. Inmiddels waren er al toetsingscommissies aan het werk en konden artsen euthanasiegevallen melden om gevrijwaard te worden van rechtsvervolging. De reacties van orthodoxe protestanten in deze fase kenmerkten zich niet zozeer door felheid als wel door ver-

driet en ernst. Men beseftte dat de politieke kaarten waren geschud en dat de tegenstanders van een euthanasieregeling in hun bastions waren teruggedrongen. Euthanasie leek een zaak geworden van de medische professionals. Opvallend is dat een aantal argumenten van vóór 1985 niet meer werden gehoord, zoals de vergelijking met de nazi-praktijken en de aanduiding van een artsen-ethiek die slechts in dienst kan staan van het leven. Bij het ter sprake brengen van de artsen-ethiek, leken de kaarten geschud. Er was inmiddels in Nederland al zoveel over het levenseinde en over medische beslissonde gepubliceerd, dat het onmogelijk was om simpelweg te stellen dat een arts die euthanasie pleegt onprofessioneel handelt. Orthodox-protestanten pasten zich langzamerhand aan het discussieklimaat aan. In diverse studies werden uitvoerig allerlei medische en juridische argumentatie ontwikkeld. De scherpe afwijzing was er nog wel, maar werd aangevuld met genuanceerde commentaren. Overeind bleef het verzet tegen het zelfbeschikkingsrecht als onderdeel van het moderne autonomie-denken in de westerse cultuur. Daar lag ook de kern van het verzet van twee leden van de Staatscommissie, te weten prof.mr.dr.s. W. Nieboer en prof.dr.s. W.C.M. Klijn. Niet het individuele zelfbeschikkingsrecht, maar de beschermwaardigheid van het leven moest in hun ogen voor de overheid richtinggevend zijn. Nieboer zou in de jaren daarop - onder meer in een brochure voor het Wetenschappelijk Bureau van het GPV - bij herhaling beklemtonen dat de regeling van de euthanasiepraktijk het medisch handelen op een hellend vlak zou brengen. Steeds weer zouden nieuwe, dubieuze gevallen onder de werkingssfeer van de jurisprudentie vallen, die in de jaren zeventig nog met kracht zouden zijn afgewezen. Belangrijk in deze fase was ook het aantonen van misstanden en de afnemende ruimte voor christelijke verplegenden en artsen om in ziekenhuizen en verpleeghuizen te blijven functioneren. Een verpleegkundige uit Emmen die een schriftelijke afwijzing kreeg op haar sollicitatie, omdat ze had aangegeven niet mee te willen

werken aan euthanasie, haalde uitgebreid de pers. In de Kamer stonden GPV, RPF en SGP tamelijk alleen in hun verzet tegen Hirsch Ballins' euthanasiewet. Steun voor hun standpunt was er ongetwijfeld nog bij islamieten in de samenleving, maar die waren politiek onvoldoende ontwikkeld om een bijdrage te kunnen leveren aan het debat. Het besef minderheid te zijn in de Nederlandse - multiculturele - samenleving heeft zich bij orthodoxe protestanten in deze jaren versterkt.

Fase 3: Verontrusting en berusting

De laatste fase begon in 1994. Voorstanders van de legalisering van euthanasie zagen in de komst van Paars I een goed moment om euthanasie in zijn geheel uit het strafrecht te halen. Wat overbleef was de positie van de arts. Evenals in 1986 dreef D66 het kabinet op met een initiatief-wetsvoorstel, ditmaal van het Kamerlid R. van Boxtel. Inzet was dat de arts, wanneer deze aan bepaalde 'zorgvuldigheidseisen' heeft voldaan, niet meer met het Openbaar Ministerie in aanraking zou komen. Bij de formatie van het Tweede Kabinet-Kok in 1998 kwam de herziening van de euthanasie-wet in het regeerakkoord terecht en in de zomer van 1999 nam het kabinet het voorstel-Van Boxtel over.

De reacties van orthodoxe protestanten waren ditmaal verontrust, maar ook berustend. Bij velen heerste en heerst het besef van het gelijk. Dit is dan de uitkomst waarin sinds de jaren zeventig voor was gewaarschuwd: de rechtsstaat wordt uitgehold, het zorgklimaat en de waarborgen voor levensbescherming worden aangetast, de medische stand onder druk gezet om euthanasie als normaal medisch handelen te accepteren. Diverse christen-politici hebben de afgelopen jaren verwezen naar het 'hellend vlak': het gaat niet meer om enkele pijnlijke en onbehandelbare gevallen, maar om het recht 'eruit te stappen', ook op gronden die nauwelijks als medische indicatie kunnen gelden.

Ook nu weer kwamen er allerlei reacties uit orthodox-protestantse kring, in de vorm van gebedssamenkomsten en in de bundeling van krachten van een dertigtal organisaties in het 'Platform Zorg voor Leven'. Steeds duidelijker werd dat de tegenstanders van gelegaliseerde euthanasie voornamelijk bij de christelijke partijen en bevolkingsgroepen te vinden waren. Het politieke draagvlak voor deze kritiek in de Tweede Kamer bleek echter beperkt. Van een nationale discussie was nauwelijks sprake, het onderwerp leek gedepolitiseerd. Bij de stemming eind november 2000 was, naast de christelijke fracties, uiteindelijk alleen één enkel PvdA-Kamerlid en de SP nog tegen het wetsvoorstel.

Toekomst

Momenteel ligt het wetsvoorstel bij de Eerste Kamer. Er is nog een kleine hoop dat enkele dissidente liberale en socialistische senatoren hun bedenkingen tegen deze wet niet opzij zetten. Opvallend is dat in het afgelopen

jaar ook in de 'seculiere' pers opinieleiders te kennen gaven ongelukkig te zijn met deze wet. Ook de signalen uit het buitenland (Europa, de VS) kunnen nog tot bezinning leiden, zelfs nadat het wetsontwerp is aangenomen. Ten slotte is nog denkbaar dat bij volgende coalitie-besprekingen - waarbij D66 dan niet betrokken is - opnieuw naar deze wet gekeken zal gaan worden en (voorzichtig) de weg terug wordt ingeslagen. Voorlopig blijft de zorg uitgaan naar verpleegkundigen, artsen en andere werkers in de gezondheidszorg die een van de meerderheid afwijkend standpunt willen innemen. Orthodoxe protestanten hebben het gevoel geweerd te worden uit opleidingen en in bepaalde disciplines, zoals de neonatologie, zijn nauwelijks pro-life artsen te vinden. Er is daarom blijvende inspanning nodig voor een humaan en barmhartig zorgklimaat in Nederland, met veel sociale warmte. De vaak in christelijke kring bepleite inspanningen voor de hospice-beweging maken hier uiteraard deel van uit.

Drijfveren en motieven

Waarom maakten en maken orthodoxe protestanten zich zo druk in hun verzet tegen de euthanasiepraktijk? Laten we tot slot de drijfveren achter deze dertigjarige strijd belichten. Daarbij stond niet de vrees voor een herleving van nazi-Duitsland voorop. De herinnering eraan was een waarschuwing, maar speelde in de discussies in Nederland niet zo'n grote rol. Het was orthodoxe protestanten ook niet te doen om gelijk te krijgen in een filosofische kritiek op het autonomiebeginsel van de moderne mens. Deze motieven zouden ook te zwak zijn om de onverzettelijke kritiek in orthodox-protestantse kring te verklaren. Ze behoren dus tot de aangevoerde tegenargumenten, niet tot de dieper liggende kernmotieven. Ik wil proberen een drietal kernmotieven aan te geven, die zelden expliciet worden vermeld. Desondanks verklaren ze m.i. het blijvende kritische reactie-patroon van orthodoxe protestanten.

1. Visie op de mens

Het eerste heeft te maken met het mensbeeld. In de betrokken bevolkingsgroep is er een sterk besef dat mensen niet te vertrouwen zijn als zij uit zichzelf de keus tussen goed en kwaad moeten maken. Mensen zijn tot kwaad geneigd en nemen die eigenschap ook mee in hun beslissingen rondom het levenseinde. De sussende woorden van voorstanders van euthanasie over de strikte naleving van de zorgvuldigheidseisen maken geen diepe indruk op mensen die overtuigd zijn van de radicale werking van het kwaad in deze wereld. Ook de kritiek op het verschil tussen vrijwillig en onvrijwillig wordt hierdoor gemotiveerd. Hoe vrij is een patiënt die aan het eind van zijn leven in een afhankelijkheidsrelatie leeft met zijn omgeving en met artsen en verpleegkundigen? Voorbeelden van misstanden rondom euthanasie - een arts die zelf het euthanasievoorstel doet, familie die het

leven van een opa of oma beëindigd wil zien - zullen juist dit mensbeeld versterken. Mensen zijn niet te vertrouwen als ze de beslissing over het levenseinde in eigen hand moeten nemen. Dat is een eerste kernmotief in deze discussie en maakt duidelijk dat euthanasie strafbaar zou moeten blijven.

2. Visie op de overheid

Het tweede kernmotief richt zich op de overheid. Voor orthodoxe protestanten is de overheid maar niet een vertegenwoordiging van gekozen burgers, maar een instelling van God met een hoog ambt. Dat ambt van de overheid moet in elk geval hierin bestaan dat zij op grond van een onderscheid tussen goed en kwaad burgers beschermt. De beschermende rol van de overheid strekt zich juist uit naar mensen die een zwakke positie hebben in de samenleving. Daartoe horen zieken, gehandicapten, mensen die lijden. Zij moeten in elk geval kunnen rekenen op de sterke arm van de overheid, die ook weet heeft van het gebod 'Gij zult niet doden'. De term 'medische machten' kan hiermee in verband worden gebracht. De medische wereld heeft een zekere professionele macht. De medische machten moeten gecontroleerd en bestuurd worden door de politieke en rechterlijke machten. Het overheidsoptreden sinds 1985 is verwarrend en dubbelzinnig geweest. Enerzijds wordt benadrukt dat het Openbaar Ministerie ten allen tijde vervolging kan instellen, aan de andere kant wordt ruimte gegeven voor die euthanasie als professionele handeling beschouwen.

3. Visie op het sterven

Het derde kernmotief is het meest verborgen en daardoor het minst ingebracht in de publieke discussies. Het gaat om de voorstelling van het sterven en de voorstelling wat een 'goede dood' nu eigenlijk is. Het levenseinde en heel concreet de stervensfase is voor de christen een voorbereiding op de ontmoeting met God. Gelovigen maken zich daarvoor, als het hun gegeven is, klaar. Het leven van een mens is heilig, maar het sterven niet minder. In die stervensfase is God op een of andere manier werkzaam aan de ziel van mensen. We spreken vandaag wel over het 'regisseren' van het levenseinde. Welnu, de christelijke voorstelling van het sterven heeft ook iets te maken met het regisseren van het levenseinde (voor zover dat van de mens kan afhangen), zodat die inderdaad kan uitlopen op een ontmoeting met God. Het opzettelijk beëindigen van het leven past hier niet bij. Dat is sterven zonder God. Het sterven is een eigenmachtige beslissing geworden. Voor christenen die in leven en sterven met hun Heer willen verkeren is dit een huiveringwekkende praktijk.

1 Leo Enthoven, *Op sterven na dood*, p. 55.

2 Ibidem.

3 J. Douma, *Euthanasie*, Kampen, 1973, p. 33.

Geert Munnichs, Publiek ongenoegen en politieke geloofwaardigheid.**Democratische legitimiteit in een ontzuilde samenleving** (Van Gorcum, Assen, 2000, 120 blz.)

recensies,
opinies en
korte besprekingen

“Onder welke voorwaarden zijn burgers in een ontzuilde, post-traditionele samenleving nog bereid politieke besluiten als legitiem te aanvaarden?” Deze vraag staat centraal in een boeiend boek van Geert Munnichs, onderzoeker Sociale Filosofie, Sociale Kennistheorie en Ethiek van de Rijksuniversiteit Groningen. Het boek vloeit voort uit de vraag hoe het mogelijk is dat er juist over de Nederlandse democratie, die toch tot de best functionerende ter wereld behoort, een groeiend publiek ongenoegen bestaat. Al jaren woedt de discussie over de kloof tussen kiezer en gekozene, tussen burger en politiek. Het grote probleem is volgens Munnichs dat politici in de ogen van het publiek onvoldoende overtuigend inhoud weten te geven aan het democratische gedachtegoed.

Munnichs weet dat heel helder, stap voor stap duidelijk te maken, vooral in de hoofdstukken één, vier en vijf. In de hoofdstukken twee (over de democratie-theorie van Dahl, gebaseerd op het gelijkheidsbeginsel) en drie (over de deliberatieve democratie-theorie van Habermas) legt Munnichs de basis voor zijn antwoord op het probleem. Het verschil in moeilijkheidsgraad tussen deze twee hoofdstukken en de rest is wat hinderlijk. Het is net alsof de lezer van de snelweg (hoofdstuk één) via een B-weg (hoofdstuk twee) op een zandweg (hoofdstuk drie) terecht komt om weer op de snelweg te eindigen. Bij dat alles valt Munnichs ook nogal vaak in herhaling, maar verder is het een zeer interessant betoog.

Een bevredigend democratisch functioneren vereist volgens Munnichs niet alleen een adequate institutionele vormgeving van het politieke besluitvormingsproces, maar tevens een verantwoord gebruik door politieke actoren van de mogelijkheden die deze institutionele kaders hen bieden. Dat wil niet zeggen dat institutionele hervormingen, zoals de invoering van referenda, niet zouden kunnen bijdragen aan de verdere ontwikkeling van het Nederlandse politieke bestel. De uitdaging die het publieke ongenoegen voor dit bestel vraagt is volgens Munnichs echter primair de noodzaak van een ander politieke cultuur.

De eerste stelling van dit boek luidt dat het publieke ongenoegen over de politiek om een andere, meer responsieve politieke stijl vraagt. Betoogd wordt dat de wijze waarop politici in het openbaar verantwoording afleggen voor hun beleid de belangrijkste publieke toetssteen vormt voor de legitimiteit van politieke besluiten. Herstel van de publieke geloofwaardigheid van de politiek vergt een meer open wijze van politieke verantwoording. Alleen dan zijn burgers in staat om de zorgvuldigheid van de besluitvorming te beoordelen. De tweede stelling luidt dat het democratische gehalte van de politieke besluitvorming in belangrijke mate afhangt van de publieke druk die burgers op het besluitvormingsproces uitoefenen. Democratische besluitvorming veronderstelt dat burgers hun stem (kunnen) verheffen wanneer in hun ogen onterecht bepaalde belangen of opvattingen politiek worden veronachtzaamd. Een democratisch bestel berust derhalve in belangrijke mate op het vermogen van burgers hun politieke vertegenwoordigers ter verantwoording te roepen en het vraagt een - morele - gevoeligheid van burgers voor het mogelijke leed of onrecht van minder bedeelde groeperingen.

Voor de ontwikkeling van zijn alternatieve model van democratische besluitvorming, maakt Munnichs gebruik van een deliberatief begrip van democratische besluitvorming. Het deliberatieve perspectief zou

een normatief begrip van politieke besluitvorming mogelijk maken zónder een inhoudelijke notie van algemeen belang te vooronderstellen. Het relateert de legitimiteit van politieke besluiten aan de mate waarin ze verdedigbaar zijn binnen het publieke debat. Politieke voorkeuren ‘tel-len’ pas als collectief nastrevenswaardige doeleinden, indien ze in het debat voldoende publiek gewicht krijgen. Hiervoor is het nodig dat het politieke besluitvormingsproces open staat voor in de openbaarheid naar voren gebrachte wensen en noden. De media spelen hierin een hele grote rol.

Munnichs zet hiermee een uitdagend verhaal neer. Normatieve uitgangspunten doen er bij hem wel degelijk nog toe. Ze moeten in het publieke debat echter wel verdedigbaar zijn en tellen pas echt mee als ze voldoende ondersteund worden. De grote uitdaging voor de ChristenUnie ligt in Munnichs pleidooi voor openheid - zowel in het ontvankelijk zijn voor geluiden uit de samenleving als in het verantwoording afleggen van uitgangspunten, genomen besluiten en de daarbij gemaakte afwegingen (!) - als medicijn tegen de ‘kloof’ en de falende publieke overtuigingskracht van de politiek. Munnichs waarschuwt daarbij voor een te sterke gerichtheid op opiniepeilingen en te sterke fractiediscipline uit angst voor onenigheid binnen de coalitie. Zijn slotopmerking bij de paragraaf over opiniepeilingen moeten een christen-politicus goed doen: “Politici die met iedere electorale wind meewaaien, verliezen op den duur iedere geloofwaardigheid. Ze staan immers nergens meer werkelijk voor.” (p.91) Munnichs stelt ook dat de bestaande aanzetten tot vernieuwing van politieke partijen te veel blijven steken in organisatorische veranderingen, met voorbijgaan aan de benodigde politieke cultuuromslag. De partijen zouden volgens Munnichs voortdurend de dialoog moeten aangaan met deskundigen, maatschappelijke instellingen en ‘andersdenkenden’ en meer als platform voor discussie en publieke meningsvorming moeten gaan functioneren. (Evd)

Rienk Janssens, *De opbouw van de Antirevolutionaire Partij 1850-1888*

(Verloren, Hilversum, 2001, 416 blz.)

De Antirevolutionaire Partij staat bekend als de eerste moderne politieke partijorganisatie in Nederland. De oprichting van de partij in 1879 wordt algemeen beschouwd als een mijlpaal in de ontwikkeling van het Nederlandse partijstelsel. Minder duidelijk is hoe de partijorganisatie precies tot stand is gekomen. Waar lag het initiatief tot de partijvorming? Wat waren de beweegredenen en welke conflicten traden er op? Welke gevolgen waren er voor de politieke verhoudingen en de politieke cultuur?

In dit proefschrift wordt het proces van antirevolutionaire partijvorming beschreven vanuit de kiesdistricten Groningen, Gouda, Goes, Sneek en Amersfoort. Terwijl de partijvorming tot nog toe vooral vanuit landelijk oogpunt is beschreven, richt deze studie zich op de interactie tussen de lokale, regionale en landelijke ontwikkelingen. Deze invalshoek geeft nieuw zicht op een aantal vragen, bijvoorbeeld naar de relatie tussen top, kader en kiezer en naar de verhouding tussen partijvorming en verzuiling. Ook de rol van partijleider Abraham Kuiper krijgt door de regionale invalshoek meer reliëf.

Dit boek biedt een indringende en speelse blik op de politieke bewustwording in de periode 1850-1888. In een tijd waarin het bestaan van politieke partijen ter discussie staat, is het verhelderend te lezen hoe en waarom de eerste moderne partijorganisatie is ontstaan. Het beeld dat oprijst is een partij van betrokken mensen en duidelijke uitgangspunten, een partij die - ondanks de interne tegenstellingen en dieperliggende scheidslijnen - onder leiding van een bezielende voorzitter in korte tijd een stempel wist te drukken op de Nederlandse samenleving.

Frank van Vree, *De politiek van de openbaarheid. Journalistiek en de publieke sfeer*

(Historische Uitgeverij, Groningen, 2000, 71 blz.)

Dit boekje is een uitwerking van de rede waarmee de auteur in 1999 het ambt van bijzonder hoogleraar in de persgeschiedenis aanvaardde. Het betoog richt zich vooral op de rol van de media in het openbare leven. Deze rol is in de laatste anderhalve eeuw groot geweest. Volgens de auteur zijn kranten en journalisten gegroeid in hun rol en heeft het einde van de verzuiling veel goeds gebracht voor de zelfstandigheid van de journalistiek. Tegelijkertijd wordt de journalistiek nu weer bedreigd door nieuwe ontwikkelingen: de vermarkting (commodificering) van informatie. Als informatie koopwaar wordt, hoe kan de journalistiek dan nog de publieke meningsvorming dienen? De auteur neemt het op voor een 'verlicht ideaal van openbaarheid'. Het boekje is interessant voor wie een hedendaagse analyse zoekt van de relatie tussen pers en de publieke sfeer. (RK)

B. Schoon en J. van der Stoep, *De veelkleurigheid van de techniek. Een bundel bijdragen over techniek en christelijke ethiek* (Instituut voor Cultuurethiek, Amersfoort, 2000, 125 blz.)

Deze bundel bevat de bijdragen die zijn uitgesproken in een serie radiolezingen. De lezingenreeks is opgezet door het Instituut voor Cultuurethiek en uitgezonden door de EO. Bekende namen uit christelijke kring geven inhoud aan deze bezinning op techniek en een technologische maatschappij: H. Jochemsen, R. Seldenrijk, E. Schuurman, J. van der Stoep, A. Vlot.

Het boekje bevat uiteenlopende bijdragen. Naast bijbelse, culturele en cultuurfilosofische benaderingen zijn er hoofdstukken over techniek in de gezondheidszorg, biotechnologische ingrepen bij de voortplanting, verantwoord handelen in de informatiesamenleving, techniek en mobiliteit, techniek en internationaal dienstbetoon, techniek en ruimtevaart.

In kort bestek komt er dus veel aan de orde. Het boekje is daarmee een goede introductie op de bezinning die inmiddels door heel wat christen-denkers plaatsvindt op dit terrein. Het is toegankelijk geschreven. Van harte aanbevolen. (RK)

Wijzer door het Woord

Door Erik van Dijk

“De vreze des Heren is het begin der wijsheid en het kennen van de Hoogheilige is verstand.”

(Spreuken 9:10)

Het woord ‘wijsheid’ roept beelden op van grijze oude hoofden, beelden van oude mannen die getekend zijn door het leven of van verstrooide filosofen die spreken in onnavolgbare abstracties. Het algemene beeld is dat mensen of door schade en schande wijs worden of door te promoveren aan een universiteit.

In het bijbelboek Spreuken wordt echter een totaal ander beeld geschetst. Wijsheid is daar boven alles praktisch en met beide benen op de grond. En minstens zo belangrijk: het is ook voor jonge mensen. Jongelingen moet niet alleen kennis en vaardigheden bijgebracht worden, maar ook wijsheid. Wijsheid moet overgedragen worden. Het zijn de belangrijke levenslessen die mondeling of schriftelijk doorgegeven moeten worden.

“De Spreuken van Salomo, de zoon van David, de koning van Israël, om wijsheid en tucht te verkrijgen, om verstandige woorden te verstaan, om de tucht aan te nemen, die verstandig maakt, gerechtigheid en recht en rechtschapenheid; om de onverstandigen schranderheid, de jongeling kennis en bedachtzaamheid te geven. De wijze hore en vermeerderde inzicht en wie verstandig is, verwerf overleg, om te verstaan spreuk en beeldspraak, woorden en raadselen van wijzen. De vreze des Heren is het begin der kennis; de dwaazen verachten wijsheid en tucht.”

(Spreuken 1:1-7)

Wat is wijsheid. In het Nieuwe Testament, in de Griekse grondtekst wordt vooral het woord ‘sophia’ gebruikt voor wijsheid. Wij kennen het woord ‘sophia’ van ons woord filosofie, dat liefde voor de wijsheid betekent. ‘Sophia’ in de Bijbel betekent vooral wijsheid, diep en volledig inzicht. Het wordt zowel voor de menselijke als de goddelijke wijsheid gebruikt.

Als de Bijbel spreekt over de menselijke wijsheid dan gaat dat vooral over een rijk inzicht in menselijke en goddelijke dingen, maar er worden ook zaken mee bedoeld als wetenschap en onderwijs, verstandige raad, bekwaamheid in de ordening van zaken, toegewijde en juiste voorzichtigheid in de omgang met mensen (ook hen die geen volgelingen van Christus zijn), bekwaamheid en inzicht in het overdragen van waarheden van het geloof en - tot slot - de kennis en ervaring van een vroom en oprecht leven.

Als ‘sophia’ doelt op goddelijke wijsheid dan gaat het over de opperste intelligentie van God, over Zijn wijsheid die blijkt uit Zijn Schepping, Zijn Woord en Zijn plannen met de hele wereld, met de hele mensheid, met de regeringen van deze wereld, maar ook met ieder mens persoonlijk.

“De wijsheid van boven is vooreerst rein, vervolgens vreedzaam, vriendelijk, gezeggelijk, vol van ontferming en goede vruchten, onpartijdig en ongeveinsd.”

(Jakobus 3:17)

De vraag blijft: hoe wordt een mens wijs? Waar kan wijsheid gevonden worden?

Wijsheid begint met luisteren. Wijsheid ligt binnen handbereik voor die mensen die bereid zijn te stoppen met praten en beginnen te luisteren, allereerst naar God en naar Zijn Woord, maar ook naar ouders, vrienden en wijze raadgevers. Waar wij mee omgaan, daar worden we mee besmet. Zo is het ook met wijsheid. *“Wie met wijzen omgaat, wordt wijs.”* (Spreuken 13:20)

Met wie gaan wij om? Door wie of wat worden wij ‘besmet’? Naar wie luisteren wij? Door wie laten wij ons beïnvloeden? Ouders, leraren, vrienden, boeken, televisie, internet? En dan ook: welke vrienden, welke boeken, welke televisieprogramma’s, welke websites?

Volgens Spreuken kan iedereen wijs worden. Wijsheid is niet iets exclusiefs voor een wetenschappelijke elite (of voor een wetenschappelijk instituut), maar vereist wel een houding van nederigheid, leergierigheid en openheid. Allereerst naar onze Schepper toe. God is de bron van wijsheid. Door de vreze des Heren kunnen wij wijs worden. De vreze des Heren is het begin van en dus een noodzakelijke voorwaarde voor wijsheid.

Wijsheid is dan ook onlosmakelijk verbonden met het doen van de wil van God, het volgen van Zijn geboden¹ en dus met het Woord². Door het Woord wordt een mens wijzer. We kunnen het ook nog toespitsen: door het vleesgeworden Woord, door onze Here Jezus Christus die door Zijn Geest in ons woont worden wij wijzer.³ *Christus is “de wijsheid Gods”* (1 Cor.1:24), *“uit Hem is het, dat gij in Christus Jezus zijt, die ons van God is geworden: wijsheid, rechtvaardigheid, heiliging en verlossing”* (1 Cor.1:30).

Net als Paulus mogen ook wij bidden dat wij *“vervuld mogen worden met de kennis van Zijn wil, in alle wijsheid en geestelijk verstand”* (Col 1:9). Zo kunnen wij wijzer worden in ons denken en daarmee ook in ons spreken en ons handelen.

Vanuit een nederige en open houding naar God en Zijn Woord toe, mogen wij dan ook om ons heen naar wijsheid zoeken. Bij mensen, in boeken en uiteraard in bladen zoals DenkWijzer. Zo mogen wij van elkaar leren, in alle wijsheid. “Het woord van Christus wone rijkelijk in u, zodat gij in alle wijsheid elkander leert en terechtwijst” (Col. 3:16)

¹ Deut.4:5-6

² Jer. 8:8-9

³ Het is in dit verband aardig om de parallellen te zien tussen Spreuken 8:12-36, de gepersonifieerde wijsheid en Johannes 1:1-18, het gepersonifieerde Woord.

Publicaties van de Marnix van St. Aldegonde Stichting (het wetenschappelijk studiecentrum van de RPF), de Groen van Prinsterer Stichting (het wetenschappelijk bureau van het GPV) en de Mr. G. Groen van Prinsterer stichting (het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie), verschenen sinds 1996.

- Geluk is het land.**
Naar een gemotiveerde samenleving
R. Kuiper en A.J. Verbrugh
(RPF en GPV, 1996, 106 pag.) f 7,50
- Moraal is niet neutraal**
Christelijk geloof en politieke keuzes
A.H. Poelman
(GPV, 1996, 99 pag.) f 15,-
- De verzorgingsstaat voorbij.**
Over grondslagen van sociale zekerheid
G.M. Koning, dr. R. Kuiper en dr. T. v/d Lagemaat
(RPF, 1996, 99 pag.) f 10,-
- Reformatorische partijvisie.**
De RPF als christelijke politieke partij
Dr. R. Kuiper
(RPF, 1996, 112 pag.) f 10,-
- Het GPV in de gemeenteraad: uitgangspunten, regelingen en praktisch functioneren.** Deel 1.
Th. Haasdijk (GPV, 1996, 76 pag.)
uitverkocht
(overdruk op te vragen voor f 5,-)
- Integratie als uitdaging**
H.A. Bronswijk e.a.
(GPV, 1996, 95 pag.) f 15,-
- Drugsbeleid**
Drs. J.W. Dollekamp (RPF, Marnix Commentaar nr. 2, 1996, 36 pag.)
uitverkocht
(overdruk op te vragen voor f 5,-)
- Een kwestie van bereikbaarheid.**
Over mobiliteit en sociale verantwoordelijkheid
Ir. J. van der Stoep en ir. D. van der Goot
(RPF, 1997, 106 pag.) f 10,-
- Economie in orde?**
Over grondslagen van economisch beleid
Ir. R.A. Jongeneel e.a.
(RPF, 1997, 207 pag.) f 10,-
- Vrede en Veiligheid**
L.G. Hoksbergen e.a.
(GPV, 1997) f 15,-
- Pionier of pelgrim?**
De ontwikkelingstaak van de overheid in de visie van GPV, RPF en SGP
Drs. R. Janssens, dr. R. Kuiper en drs. J. Mulder (red.)
(RPF, GPV en SGP, 1997, 112 pag.) f 7,50
- Het GPV in de gemeenteraad: beleidsterreinen.** Deel 2.
Th. Haasdijk
(GPV, 1997, 145 pag.) f 22,50
- Het Amersfoortse Congres van 1948**
George Harinck en Rienk Janssens (red.)
(GPV, 1998, 159 pag.) f 25,-
- Venster op de wereld.**
Publieke gerechtigheid en internationale orde
Drs. V.M. Fiddelaar e.a.
(RPF, 1998, 159 pag.) f 15,-
- Politiek en nieuwe media**
P. Karssenbergh, drs. D. Noort en drs. M. de Vries
(GPV, 1998, 44 pag.) f 7,50
- Verzilvering van de samenleving.**
Een verrijkende kijk op ouderdom.
Drs. J.W. Dollekamp e.a.
(RPF, 1999, 94 pag.)
uitverkocht
(overdruk op te vragen voor f 7,50)
- Het bordeelverbod van de baan.**
Gemeentelijk prostitutiebeleid na de afschaffing van artikel 250 bis Wetboek van Strafrecht
Roel M. Freeke, Drs. Theo Haasdijk, Drs. Peter van Vugt
(RPF, GPV en SGP, 1999, 48 pag.) f 7,50
- Ieder zijn dagelijks brood: aspecten van de sociale zekerheid**
W. Boerma e.a.
(GPV, 1999, 89 pag.) f 15,-
- De burger in beeld: een christelijke visie op overheid, individu en samenleving**
Rienk Janssens
(GPV, 1999, 113 pag.) f 17,50
- Political-Economic Activity to the Honour of God**
(over het economisch beleid van het GPV)
Dr. John Boersma
(Premier Publishing, Winnipeg, Canada, 1999, 355 pag.)
gratis op te vragen
- Toetsen en begrenzen.**
Een ethische en politieke beoordeling van de moderne biotechnologie
H. Jochemsen (red.) e.a.
(ChristenUnie, 2000, 262 pag.) f 35,-
- Geleende ruimte.**
Een christelijke visie op ruimtelijke ordening
R. Janssens (red.), Ben Schoon, Bert Jan Urban e.a.
(ChristenUnie, 2000, 144 pag.) f 25,-
- Werken aan een rotsvast gezinsbeleid.**
Gezin, arbeid, opvoeding en zorg in een tijd van individualisering
Dr. D.J. Steensma, mr. M. Verhage-van Kooten, J. Westert (e.a.)
(ChristenUnie en GMV, 2000, 158 pag.)
(oorspronkelijk in 1998 verschenen onder de titel Individualisering en gezinsbeleid, als uitgave van de RPF) f 25,-
- Goede raad voor het gemeentebestuur.**
Een reactie op de voorgenomen dualisering van het gemeentebestuur en een aanzet tot een visie op de lagere overheden.
Drs. Roel M. Freeke e.a.
(ChristenUnie, 2001, 50 pag.)
gratis op te vragen

Bovenstaande publicaties zijn verkrijgbaar via het partijbureau van de ChristenUnie

Inhoudsopgave

Politieke partijen en de breedte van de samenleving De toekomst van de politieke partij in de 21ste eeuw	
<i>Interview met W. Witteveen en G. Schutte</i>	4
Uitdaging voor de ChristenUnie Politiek is een blijvende opdracht voor christenen	
<i>Themastudie door Kars Veling</i>	8
De maatschappelijke inbedding van de ChristenUnie	
<i>Meningen</i>	12
Beleidsboeren en dufkezen	
<i>Column door Roel Kuiper</i>	15
Opstappende wethouders	
<i>Lokaliteiten door Corine Dijkstra</i>	16
Hoeren en hoerenlopers	
<i>Column door wethouder Andries Heidema</i>	17
Dualisering en de kloof tussen bestuur en burger	
<i>Studie lokale politiek door Arie Slob en Erik van Dijk</i>	18
WebWijzer	
<i>Wegwijs op de digitale snelweg</i>	22
De schuldvraag	
<i>Column door Lt. kol. I. Voorham van het Leger des Heils</i>	23
Euthanasie in Nederland: een dertigjarige strijd	
<i>Studie door Roel Kuiper</i>	24
BoekenWijzer	
<i>Recensies, opinies en korte besprekingen</i>	28
Wijzer door het Woord	
<i>Bijbelstudie door Erik van Dijk</i>	30

